

Α Κ Α Μ Α Σ

ΟΜΙΛΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ
ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ

Ενημερωτικό Δελτίο
Αρ. 8

Μάρτιος 2014

Σπήλαιο Ευριπίδη, 1994-2014

Περιστέρια, Σπήλαιο Ευριπίδη. Αποψη της εισόδου του επωνύμου σπηλαιού στην πλαγιά του βραχώδους υψώματος (από απέναντι). Φέτος συμπληρώνονται 20 χρόνια ανασκαφών, επιφανειακών ερευνών και άλλων εργασιών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στην περιοχή.

Περιστέρια, Σπήλαιο Ευριπίδη. Ο Αττικός μελαμβαφής σκύφος του ύστερου 5ου αι. π.Χ., με το όνομα του Ευριπίδη, σε μεταγενέστερη τιμητική χάραξη: Μείζον εύρημα της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας του 1996 και πολύτιμο έκθεμα του Αρχαιολογικού Μουσείου Σαλαμίνας.

Περιεχόμενα

<i>Ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες στη νότια Σαλαμίνα κατά το 2013</i>	2
<i>Το Μυκηναϊκό κτήριο στο Πυργιακόνη</i>	8
<i>Conservation of Mycenaean pottery, 2013</i>	15
<i>Τρεις χόες από το Αμπελάκι</i>	18
<i>Συντήρηση πήλινων αγγείων από το Αμπελάκι</i>	22
<i>Τιμητική διάκριση στον Α. Κ. Κύρου</i>	24
<i>Εκδρομή του Ομίλου στους Δυτικούς Λόφους της αρχαίας Αθήνας</i>	27
<i>Σαλαμίς Ι, Συμβολή στην Αρχαιολογία του Σαρωνικού</i>	28
<i>Επισκέψεις στους χώρους των ερευνών</i>	29
<i>Ετήσια Γενική Συνέλευση</i>	30
<i>Από τη δράση των μελών του Ομίλου</i>	31

Α Κ Α Μ Α Σ

SOCIETY FOR THE PROMOTION OF SALAMINIAN MONUMENTS

Newsletter No. 8, March 2014

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 2013

Μέρος Α΄ Έκθεση Αποτελεσμάτων

του

Γιάννου Γ. Λώλου

Οργάνωση-εκτέλεση των ερευνών

Συνεχίσθηκαν, κατά το Φθινόπωρο του 2013, για εικοστό (20ο), κατά σειράν, χρόνο, οι συστηματικές ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες και συναφείς εργασίες του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στο νότιο τμήμα της Σαλαμίνας, με κύριο πεδίο την περιοχή των Κανακίων, υπό την διεύθυνση του υπογραφομένου, με βασική συνεργάτιδα της Δρα Χριστίνα Μαραμπέα, ως Υποδιευθύντρια.

Οι ανασκαφικές και άλλες έρευνες του 2013 διενεργήθηκαν με την συναίνεση και την κατά νόμον εποπτεία της ΚΣΤ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Πειραιώς¹ και της 1ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων,² χάρις στην έγκαιρη χρηματοδότηση από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων³ και στην συμπαράσταση (μέσω της διάθεσης μικρού λεωφορείου για τις βασικές μετακινήσεις της Πανεπιστημιακής ομάδος) του Δήμου Σαλαμίνας.⁴

Στις ανασκαφικές και συναφείς εργασίες του Σεπτεμβρίου – Νοεμβρίου 2013 είχαν ουσιαστική συμμετοχή αρχαιολόγοι, πρωτίστως η Χριστίνα Μαραμπέα, με αυξημένη, όπως πάντα, ευθύνη στο πεδίο και στο Εργα-

στήριο καθ' όλη την διάρκεια της μακράς έρευνας, η συνεργάτιδα – εκπαιδευτικός Άννα Νοτιά για το μεγαλύτερο μέρος της ερευνητικής περιόδου, ο Σταύρος Οικονομίδης (υποψ. διδάκτωρ, διδάσκων στο Ελληνικό τμήμα του Arcadia University), με ιδιαίτερο ρόλο σε επί μέρους τομείς της έρευνας, άλλοι σταθεροί συνεργάτες διαφόρων ειδικοτήτων, δύο (2) ομάδες φοιτητών Αρχαιολογίας, σχεδόν αποκλειστικώς από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, καθώς και εργατοτεχνικό και βοηθητικό προσωπικό από επτά (7) συνολικά άτομα.

Α. Η ανασκαφή στη Μυκηναϊκή ακρόπολη

Η Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Ι, δεύτερη σε σειρά εκτέλεσης κατά την ερευνητική περίοδο του 2013 και συνδυασμένη με επιφανειακή έρευνα στην ευρύτερη περιοχή, είχε λόγω αυξημένων υποχρεώσεων στην ανασκαφή του Μυκηναϊκού συγκροτήματος και του Κλασικού – Ελληνιστικού τεμένους στο Πυργιακόνι, μικρή διάρκεια. Έλαβε χώρα στη νοτιοδυτική κλιτύ του πρώτου (δυτικού) υψώματος της Μυκηναϊκής ακρόπολης των Κανακίων.

Ερευνήθηκε τμήμα μεγάλου Μυκηναϊκού προμαχώνα (υπ' αρ. Ι, Εικ. 1), με εσωτερικά διαμερίσματα, διαστάσεων περίπου 8 μ. (Α. – Δ.) x 5,40 μ. (Β. – Ν.), κατασκευασμένου από μεγάλους λίθους (ογκολίθους) στην δυτική, νότια και ανατολική πλευρά του. Στα βόρεια ο προμαχώνας εφάπτεται σε ισχυρό αναλημματικό στοιχείο, με απροσδιόριστο μέχρι στιγμής χαρακτήρα (αναλημματικό τείχος ή τμήμα αμυντικού τείχους), το οποίο εκτείνεται πέραν των ορίων του προμαχώνα προς ανατολάς και δυ-

Εικ. 1. Κανάκια, Μυκηναϊκή ακρόπολη. Ανατολικό διαμέρισμα ισχυρής κατασκευής (προμαχώνος), μετά την ανασκαφή του (από τα βόρεια).

Εικ. 2. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Η κλίμακα για την άνοδο στο ανώτερο επίπεδο του τεμένους, με την ανασκαφή της (από τα νότια).

σμάς.

Η έντονη κλίση του εδάφους (κατωφέρεια) προς νότον έχει επιφέρει έντονες αλλοιώσεις στις πλευρές του προμαχώνα, οι οποίες σώζονται πλέον σε μικρό ύψος (λίγο πάνω από την θεμελίωση).

Ο προμαχώνας περιλαμβάνει δύο δωμάτια (ανατολικό και δυτικό), τα οποία συνδέονται εσωτερικά μέσω θύρας. Ανεσκάφη πλήρως το ανατολικό δωμάτιο (Εικ. 1), διαστάσεων 4,05 – 4,15 μ. (Α. – Δ.) x 4,80 μ. (Β. – Ν.) περίπου, το χωμάτινο δάπεδο του οποίου είχε διατηρηθεί μόνο στο βόρειο ήμισυ, λόγω της καταφορικής κλίσης του εδάφους. Στο νότιο ήμισυ απεκα-

Εικ. 3. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Η ναϊσκόμορφη κατασκευή, με το λίθινο βάθρο αναθήματος, στο κατώτερο επίπεδο του τεμένους (από τα βόρεια).

λύφθη αμέσως κάτω από το επιφανειακό στρώμα το γέμισμα (μπάζωμα), από αργούς λίθους και χαλίκι, που ήταν απαραίτητο για τη δημιουργία ισοπέδου χώρου.

Όλη η επίχωση του δωματίου του προμαχώνα περιείχε ανάμεικτη κεραμεική όλων των φάσεων κατοίκησης της ακρόπολης, από τη παλαιότερη, στα τέλη της Νεολιθικής εποχής, μέχρι την εγκατάλειψή της, στα τέλη του 13ου αιώνας / αρχές του 12ου αιώνας π.Χ. (Υστεροελλαδική III Β2 – III Γ: πρώτη φάση). Στην κεραμεική των προγενεστέρων χρόνων που ανεδύρη από την επίχωση του δωματίου, τα όστρακα της Νεολιθικής

εποχής υπερίσχυσαν ποσοτικά εκείνων της Πρωτοελλαδικής και της Μεσοελλαδικής εποχής, επιβεβαιώνοντας την εκτίμηση ότι το επίκεντρο του Νεολιθικού οικισμού των Κανακίων ήταν στην προστατευμένη νότια και νοτιοδυτική κλιτύ του δυτικού βραχώδους υψώματος της παραλιακής ακρόπολης.

Επί του δαπέδου του προμαχώνα σημειώθηκε μικρή ποσότητα υπολειμμάτων αγγείων (ψευδόστομων αμφορέων, κυλίκων, σκύφων, χυτροειδών) και εννέα (9) λίθινα εργαλεία (3 τριπτήρες, 1 τριπτήρας/κρουστήρας, 2 κωνικά σφονδύλια από στεατίτη, 1 πιθανή ακόνη και 2 άλλα εργαλεία). Από τα ευρήματα όλης της

επίχωσης του ανατολικού δωματίου αξίζει να σημειωθούν: τμήμα πήλινου Μυκηναϊκού ειδωλίου ζώου και ένας Νεολιθικός πέλεκυς, ενώ ο μεγάλος αριθμός των οστρέων, κυρίως κοχυλιών πορφύρας, θα πρέπει να αποδοθεί σε διατροφικά υπολείμματα όλων των εποχών.

Ο μεγάλος προμαχώνας αποτελεί μέρος του αμυντικού συστήματος της νότιας κλιτύς της Μυκηναϊκής ακρόπολης, επάνω από τον βασικό λιμένα της, στην νοτιοανατολική πλευρά του Όρμου των Κανακίων. Είναι κατασκευασμένος στο όριο της κατοικημένης έκτασης προς δυσμάς (στη νοτιοδυτική πλευρά του υψώματος).

Εικ. 4. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Η λαξευτή τάφος (χάνδακας) στο δυτικό τμήμα του κατώτερου επιπέδου του τεμένους (από τα βόρεια).

έχει άριστη εποπτεία του ευρύτερου θαλάσσιου χώρου και συνδέεται με βεβαιότητα με άλλα αρχιτεκτονικά στοιχεία, ομοίου χαρακτήρα, που αναπτύσσονται ανατολικότερα και αποκαλύπτουν σταδιακά την αμυντική και ιδεολογική οργάνωση της ανακτορικής ακρόπολης. Αντίστοιχος στιβαρός προμαχώνας, ως μέρος μεγαλύτερου αρχιτεκτονικού συστήματος, έχει εντοπισθεί και εν μέρει καθαρισθεί επιφανειακά (από το 2000) στη βορειοδυτική πλευρά του ίδιου υψώματος (στον Τομέα Ι), ο οποίος ήλεγχε τον αντίστοιχο θαλάσσιο και χερσαίο χώρο και τμήμα της “Κυρχρέας οδού” που διερχόταν χαμηλότερα στην βορειοδυτική κλιτύ.

Β. Πυργιακόνι. Η ανασκαφή στην περιοχή του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου και του μεταγενεστέρου (Κλασικού) τεμένους

Η Πανεπιστημιακή Ανασκαφή ΙΙ (πρώτη σε σειρά εκτέλεσης κατά το 2013) στο μικρό οροπέδιο στα νοτιοανα-

Εικ. 6. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Δύο ενεπίγραφες βάσεις μελαμβαφών σκύφων (από τα 11 συνολικώς ενεπίγραφα όστρακα της ανασκαφής του 2013).

Εικ. 5. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Θραύσματα μελαμβαφών λύχνων.

τολικά της Μυκηναϊκής ακρόπολης (Πυργιακόνι) είχε μακρά διάρκεια και διεξήχθη στην περιοχή του Υστερομυκηναϊκού λατρευτικού συγκροτήματος και στο νότιο τομέα του Κλασικού – πρώιμου Ελληνιστικού τεμένους (δηλαδή αμέσως νοτίως της φυσικής εξέδρας – ιερού βράχου).

Του μεγάλου αυτόνομου Μυκηναϊκού κτηρίου ανεσκάφη πλήρως ολόκληρη η βόρεια πτέρυγα, αποτελούμενη από τριμερή χώρο και χωριστή αποθήκη, ενώ αποκαλύφθηκε, στα βορειοανατολικά και ανατολικά του κτηρίου, το σύστημα πρόσβασης – εισόδου προς την άμεση περιοχή του Μυκηναϊκού τύμβου – κενотаφίου, καθώς και τμήμα του οριοθετικού περιβόλου (για το εξέχον αυτό μνημείο), που είναι έργο των ιδρυτών του Κλασικού τεμένους (βλ. και εκτενή πραγμάτευση από την Χρ. Μαραμπέα των νέων δεδομένων από την ανασκαφή του Μυκηναϊκού κτηρίου, στο Μέρος Β΄ της παρούσας έκθεσης).

Η συστηματική ανασκαφή του Κλασικού–πρώιμου Ελ-

Εικ. 7. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Πήλινες ενσφράγιστες αγνώθες (ως αφιερώματα, από το εσωτερικό του ναΐσκου).

Εικ. 8. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Χάλκινα μικροαντικείμενα.

ληνιστικού τεμένους, το οποίο ιδρύθηκε περί το 500 π.Χ., δηλαδή επτά (7) περίπου αιώνες μετά την εγκατάλειψη της γειτονικής Μυκηναϊκής ακρόπολης και του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου, εξελίχθηκε στο νότιο τομέα του, με σημαντικότερα αποτελέσματα. Τα σπουδαιότερα αρχιτεκτονικά και άλλα στοιχεία, που προέκυψαν από την ανασκαφή, περιλαμβάνουν:

α) Το σύστημα της κλίμακας (ανόδου), για την σύνδεση του κατώτερου (νοτίου) με το ανώτερο (βόρειο) επίπεδο του τεμένους (Εικ. 2), με ενσωματωμένη ορθογώνια τράπεζα προσφορών, από παχύ σκληρότατο ασβεστοκονίαμα (κατά το ήμισυ διατηρημένη).

β) Κατασκευή σε σχήμα Π (είδος ναΐσκου), αρχικώς στεγασμένη, η οποία περιείχε λίθινο ορθογώνιο βάθρο (πλίνθο) αναθήματος (Εικ. 3), ίσως αγάλματος (μεταφέρθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας).

Εικ. 9. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Χάλκινο νόμισμα Σαλαμίνας του 4ου αι. π.Χ., με την κεφαλή της νύμφης Σαλαμίνας στον εμπροσθότυπο.

γ) Δοχείο (bin), από σκληρό ενισχυμένο ασβεστοκονίαμα, σε μόνιμη τοποθέτηση, παραπλεύρως (αμέσως δυτικώς) της κατασκευής, ενδεχομένως για την φύλαξη προσφορών στην διάθεση των προσκυνητών.

δ) Εντυπωσιακή τάφρο (χάνδακα, Εικ. 4), επιμελώς λαξευμένη στον πρασινωπό φυσικό βράχο (μήκους 9 μ., πλάτους 0,90 – 1 μ. και βάθους 0,50 μ. περίπου), στο δυτικό τμήμα της επίπεδης έκτασης (νοτίου τομέα) του τεμένους και με κατεύθυνση Β. – Ν., ειδικής (λατρευτικής), προφανώς, λειτουργίας εξ αρχής σχεδιασμένης, και με τελική διαπιστωθείσα χρήση ως αποθήκη μεγάλης ποσότητας θραυσμένης κεραμικής (ακόσμητης και μελαμβαφούς του 5ου – 4ου αι. π.Χ.).

Στα πολλά κινητά ευρήματα από την ανασκαφή του τεμένους, ή εκ περισυλλογής, συγκαταλέγονται, πέραν των ποσοτήτων κεραμικής (Εικ. 5-6):

Δύο πήλινες απιόσχημες ενσφράγιστες αγνύθες (από το εσωτερικό του ναΐσκου, Εικ. 7), μικροαντικείμενα από διάφορες ύλες, θαλάσσια όστρεα και 5 νομίσματα, συγκεκριμένα 3 χάλκινα (ένα Σαλαμίνας, Εικ. 9-10) και 2 αργυρά Αθηναϊκά (Εικ. 11-12).

Προστασία, συντήρηση και ανάδειξη μνημείων

Στο πλαίσιο του εξελισσόμενου κατ' έτος προγράμματος προστασίας, συντήρησης και ανάδειξης των αποκαλυπτόμενων μνημείων της περιοχής Κανακίων, πραγματοποιήθηκαν κατά το Φθινόπωρο του 2013 οι παρακάτω ενέργειες και εργασίες:

α) Κάλυψη δαπέδων, με γεωύφασμα και λεπτό στρώμα χόματος, σε ανασκαφέντες χώρους του Μυκηναϊ-

Εικ. 10. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Χάλκινο νόμισμα Σαλαμίνας του 4ου αι. π.Χ., με την ασπίδα του Αϊάντος στον οπισθότυπο.

Εικ. 11. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Εμπροσθότυπος αργυρών Αθηναϊκών νομισμάτων του ύστερου 5ου αι. π.Χ.: ημωβόλιο (αριστερά) και δραχμή (δεξιά).

κού λατρευτικού κτηρίου και του νοτίου τομέως του Κλασικού τεμένους στο Πυργιακόνι.

β) Τοποθέτηση προσωρινής προστατευτικής περιφραξης (από συνθετικό πλέγμα οδοποιίας) στα ανασκαφέντα τμήματα του Μυκηναϊκού κτηρίου και του νοτίου τομέως του Κλασικού τεμένους στο Πυργιακόνι.

γ) Αποκατάσταση των τομών, που προκλήθηκαν από θρασύτατους λαθρανασκαφείς, στα τέλη Αυγούστου του 2013, στο κορυφαίο τμήμα του Μυκηναϊκού τύμβου – κενοταφίου και στο δωμάτιο καθαρμών στο νότιο τομέα του Κλασικού τεμένους στο Πυργιακόνι, με προηγούμενη ενημέρωση των Αρχών για τις δυσάρεστες αυτές εξελίξεις.

δ) Κατάθεση στην 1η Ε.Β.Α. της μελέτης αποκατάστασης – αναστήλωσης του Πρωτοβυζαντινού “Τάφου Πάλλα” στο Πυργιακόνι, που εκπονήθηκε από την

Εικ. 12. Πυργιακόνι, Κλασικό τέμενος. Οπισθότυπος αργυρών Αθηναϊκών νομισμάτων του ύστερου 5ου αι. π.Χ.: ημωβόλιο (αριστερά) και δραχμή (δεξιά).

αρχιτέκτονα – μηχανικό Κα Φωτεινή Βλαχάκη, μετά την αποδοχή της από τον Διευθυντή της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας και το Δ.Σ. του Ομίλου “Ακάμας”.

Επιφανειακή έρευνα

Κατά το 2013 η επιφανειακή έρευνα σε τμήμα της νότιας Σαλαμίνας, συνδυαζόμενη προς την συστηματική ανασκαφή της Μυκηναϊκής ακρόπολης, είχε μικρή διάρκεια, λόγω βεβαρυμένου ανασκαφικού προγράμματος, και περιορίστηκε σε συγκεκριμένα τμήματα της περιοχής Κανακίων (εντός εκτάσεων του Δημοσίου). Συγκεκριμένα, τεκμηριώθηκε περαιτέρω μία αρκετά εκτεταμένη εγκατάσταση γεωργο-κτηνοτροφικού χαρακτήρα, αμέσως νοτίως του νοτίου τομέως του Κλασικού τεμένους, χρονολογούμενη προκαταρκτικώς σε ύστερους Ελληνιστικούς - πρώιμους

Εικ. 13. Πυργιακόνι, περιοχή περιβόλων νοτίως του Κλασικού τεμένους. Ερείπιο τετράγωνης πυργοειδούς κατασκευής, από τα ανατολικά.

Εικ. 14. Πυργιακόνι, Στάνες. Ίχνη θεμελιώσεων μακρόστενου κτίσματος, από τα ανατολικά.

Εικ. 15. Πυργιακόνι, Στάνες. Θραύσματα Νεολιθικών αγγείων και λίθινα εργαλεία (κάτω σειρά).

Ρωμαϊκούς χρόνους (ενδεχομένως, “καταπατητών” των ιερών γαιών).

Επίσης, εντοπίστηκαν νέες θέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος:

Μία προϊστορική (αναμφιβόλως Νεολιθική) οικιστική θέση, με ορατά (επιφανειακά) αρχιτεκτονικά στοιχεία, τα οποία αποτυπώθηκαν, στην τοποθεσία Στάνες, σε πολύ μικρή απόσταση ανατολικά του Μυκηναϊκού τύμβου – κενοταφίου στο Πυργιακόνι (Εικ. 14-15).

Εικ. 16. Κανάκια. Μελίσσια (“ξέφωτο”). Η νέα Μυκηναϊκή θέση, από τα βόρεια.

Μία θέση (Μελίσσια), με Μυκηναϊκή και Κλασική επιφανειακή κεραμική (Εικ. 16), και ένα μικρό σπήλαιο, με αψιδωτή είσοδο (Εικ. 17), σε υψηλά βουνώδη σημεία στην βόρεια πλευρά της κοιλάδος των Κανακίων.

Τέλος, για έλεγχο της κατάστασης των παλαιότερα εντοπισθέντων και μελετηθέντων αρχαίων και Πρωτοβυζαντινών λειψάνων, πραγματοποιήθηκε σύντομη επίσκεψη στο Περανήσι, στον Όρμο του Πέρανι στη νότια Σαλαμίνα.

Γιάννος Γ. Λώλος

*Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Σημειώσεις

1. Εκπροσωπούμενης δια της αρχαιολόγου Κας Ανδρομάχης Καπετανοπούλου.
2. Εκπροσωπούμενης δια των αρχαιολόγων Κας Ελ. Βολτυράκη και Κας Μ. Μαργώνη.

Εικ. 17. Κανάκια, βόρεια πλευρά κοιλάδος. Μικρό σπήλαιο με αψιδωτή είσοδο, από τα νοτιοανατολικά.

3. Επί πρωταξίας του Καθηγητή κ. Τριαντάφυλλου Αλμπάνη και επί θητείας του Καθηγητή κ. Ισαάκ Λαγαρή, ως Αναπληρωτή Πρύτανη επί των Οικονομικών. Επιπροσθέτως, ευγνωμόνως αναγνωρίζονται: η συμπληρωματική οικονομική στήριξη, από “άνώνυμο” χορηγό, στην τελική φάση της ανασκαφής, καθώς και η πρόσφατη επιχορήγηση (grant) από το Institute for Aegean Prehistory (INSTAP), με έγκριση από 25.2.2014.

4. Χάρης στο έντονο και συνεχιζόμενο ενδιαφέρον του Δημάρχου Σαλαμίνας κ. Γιάννη Τσαβαρή και σύσσωμου του Δημοτικού Συμβουλίου.

5. Γ. Μακρής, Σ. Λώλος, Κ. Βασιλειάδης, Μ. Βενάκη, Δ. Μαρσινοπούλου, Κ. Ξενικάκης, Ν. Γαβριήλ, Κ. Μπαϊραμίδου, Ν. Πέππας, Φ. Βλαχάκη, Α. Κύρου και Δ. Αρτέμης.

6. Ε. Βαμβακά, Γ. Βαρσάνης, Β. Δρίβα, Δ. Κορασίδη, Αικ. Μαρκοπούλου, Αικ. Μπούσδρα, Χρ.-Ζ. Νικόλα, Κ. Ντουφεξή, Λ. Παλαιοπάνου, Θ. Παπασημάκη, Ειρ. Περάκη, Π. Πετρούλα, Ν. Πιρέ-Ηλιού, Ειρ. Ρηγούτσου, Σ. Σοφρά, Δ. Χαϊδοπούλου-Τόσκα.

7. Γ. Αγιάζι, Σπ. Αγιάζι, Α. Σέχου, Α. Μουσταφά, Α. Ζότο, Ε. Μαραμπέα, Δ. Κούμανης.

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 2013

Μέρος Β΄

Το Μυκηναϊκό κτήριο στο Πυργιακόνι: νέα δεδομένα

της

Χριστίνας Μαραμπέα

Εισαγωγή

Συνεχίστηκε για τρίτο κατά σειρά έτος η ανασκαφή του μεγάλου Μυκηναϊκού συγκροτήματος στη θέση Πυργιακόνι, σε άμεση γειτνίαση με το μνημειακό τύμβο - κενοτάφιο και σε επαφή με το μεταγενέστερο Κλασικό – Ελληνιστικό τέμενος. Η ανασκαφή του 2013 εστίασε στο βόρειο και ανατολικό τμήμα του εν λόγω συγκροτήματος (Εικ. 1-3), με στόχο τον προσδιορισμό των αντίστοιχων ορίων του και κυρίως την αποσαφήνιση της σύνδεσής του με το Μυκηναϊκό κενοτάφιο προς τα ανατολικά. Η εξέλιξη της έρευνας υπήρξε εξαιρετική, μολονότι δεν ολοκληρώθηκε η ανασκαφή του συγκροτήματος, καθώς διευκρινίστηκαν ζητήματα της εσωτερικής διαρρύθμισής του, βελτιώνοντας τις εκτιμήσεις μετά την πρώτη ανασκαφική περίοδο του 2011,¹ και παράλληλα αποκαλύφθηκαν στοιχεία που ρίχνουν φως στον τρόπο οργάνωσης της Μυκηναϊκής και της Κλασικής-Ελληνιστικής ηρωολατρείας στην περιοχή.

Τα σημαντικότερα σημεία της ανασκαφής του 2013

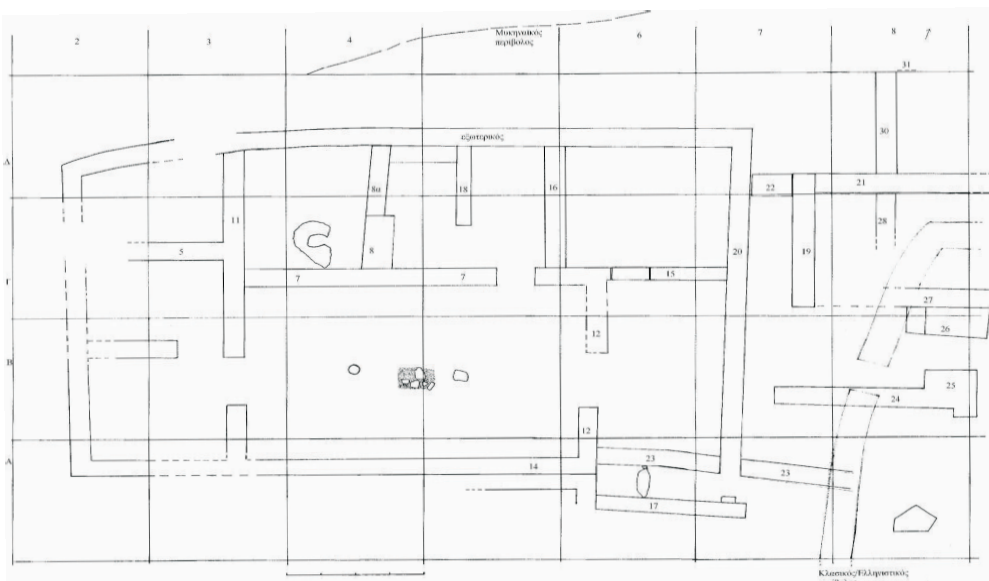
έχουν ως εξής:

1. Ο θεωρούμενος ως βόρειος περίβολος του ανδήρου επί του οποίου έχει οικοδομηθεί το Μυκηναϊκό συγκρότημα, αποδείχθηκε ότι συνιστά τον εξωτερικό (βόρειο) τοίχο του και ότι ο πραγματικός περίβολος βρίσκεται ελαφρώς χαμηλότερα, κάτω από την οφρύ του φυσικού βράχου και παρακολουθήθηκε επιφανειακά σε μήκος 5 μ. περίπου. Το τμήμα του τοίχου, το οποίο συνεχίζει προς δυσμάς πέρα από το σημείο συνάντησης του βορείου και δυτικού τοίχου του συγκροτήματος και στο οποίο έχει αναγνωρισθεί άνοιγμα (θύρα), είναι ασφαλώς τμήμα του περιβόλου. Στα ανατολικά ο περίβολος ενσωματώνει το φυσικό βράχο της βόρειας κλιτύς και εν συνεχεία φαίνεται να εφάπτεται με τμήμα άλλου περιβόλου που έχει κατεύθυνση από τα βόρεια και ενδεχομένως ανήκει στον Μυκηναϊκό τύμβο.

2. Η βόρεια πτέρυγα του συγκροτήματος αποτελείται από έναν επιμήκη χώρο (11-7-16), το μήκος του οποίου (8,80 μ. περίπου), στον άξονα Ανατολή – Δύ-

ση, πλησιάζει σημαντικά το μήκος (10 μ.) της μεγάλης υπόστυλης αίθουσας στα νότια. Ο χώρος αυτός διαιρείται μέσω δύο χαμηλών διαχωριστικών στοιχείων (8α -18) σε τρία (3) μέρη, το δάπεδο των οποίων βρίσκεται σε διαφορετικό βάθος, δημιουργώντας μία βαθμιδωτή στάθμη από ανατολάς προς δυσμάς.

Η λειτουργία του τριμερούς και βαθμιδωτού χώρου σχετίζεται άμεσα με την μεγάλη υπόστυλη αίθουσα,

Εικ. 1. Πυργιακόνι. Κάτοψη του λατρευτικού κτηρίου μετά την ανασκαφή του 2013 (Σχέδιο: Χρ. Μαραμπέα).

Εικ. 2. Πυργιακόνι. Αποψη του Μυκηναϊκού συγκροτήματος, από τα ανατολικά. Στα δεξιά, η βόρεια πτέρυγα.

από την οποία εισερχόταν κανείς (Εικ. 2-3).

Με βάση το αρχιτεκτονικό σχέδιο και την προκαταρκτική μελέτη του περιεχομένου, ο εν λόγω χώρος περιλαμβάνει μαγειρείο (στο πρώτο από δυσμάς τμήμα του, 11-7-8), όπως υποδεικνύει το σαφώς λαξευμένο κοίλωμα στο φυσικό βράχο, η μικρή χρωματική διαφοροποίηση του χωμάτινου δαπέδου και ο εντοπισμός σκευών (τριποδικής χύτρας και μαγειρικής προχυτικής λεκάνης), άμεσα σχετιζομένων με την παρασκευή φαγητού.

Στο ενδιάμεσο τμήμα του τριμερούς χώρου (8-7-18), το δάπεδο του οποίου διατήρησε ίχνη επάλειψης ασβε-

Εικ. 3. Σαλαμίσ, Πυργιακόνι, Μυκηναϊκό συγκρότημα. Η μεγάλη αίθουσα, στα δεξιά, και η βόρεια πτέρυγα, στα αριστερά, με τον τριμερή χώρο και το μεγάλο τετράγωνο δωμάτιο στο βάθος, από τα δυτικά.

στοκονιάματος στα νότια, αποκαλύφθηκε κτιστή κατασκευή (θρανίο) διαστάσεων 1,95 x 0,55 μ. και ύψους 0,32 μ.), σε επαφή με τον βόρειο τοίχο.

Αμέσως μπροστά, δηλαδή νότια, από την κτιστή κατασκευή αποκαλύφθηκαν επί του δαπέδου υπολείμματα αγγείων, μεταξύ των οποίων και τμήμα γραπτού απιόσχημου ρυτού.² Θα πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο ότι τα αγγεία ήταν αρχικά τοποθετημένα επί της κατασκευής αυτής (πάγκου), από την οποία έπεσαν στο δάπεδο.

Το ανατολικό και υψηλότερο τμήμα (18-7-16) του βαθμιδωτού χώρου περιείχε αριθμό ευρημάτων επί του δαπέδου, το οποίο ομοίως διατήρησε ίχνη της αρχικής επάλειψης με ασβεστοκονίαμα.

Συγκεκριμένα, σημειώθηκαν υπολείμματα αγγείων (υδροφόρων και άλλων κλειστών αγγείων, κυλίκων, σκύφου, προχυτικού σκυφοκρατήρα και άλλων ανοικτών αγγείων, χονδροειδούς φιάλης και λεκάνης, πιθοειδών και χυτροειδών αγγείων), πήλινα αντικείμενα (2 πώματα), λίθινα εργαλεία (τριπτήρες/κρουστήρες) και όστρεα.

Η συνολική – προκαταρκτική – εξέταση των δεδομένων συνδέει, όπως προαναφέρθηκε, τον τριμερή

χώρο στα βόρεια με την μεγάλη υπόστυλη αίθουσα και συγκεκριμένα μπορούν να αναγνωρισθούν οι πρακτικές της προετοιμασίας φαγητού για την κατανάλωσή του στην αίθουσα και της αποθήκευσης τελετουργικών ή μη σκευών, τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιούνται σε δρώμενα τόσο στη αίθουσα όσο και στην περιοχή του κενοταφίου. Σε μία τέτοια περίπτωση, στη κτιστή κατασκευή του μεσαίου (δευτέρου) τμήματος θα τοποθετούνταν τα σημαντικότερα/“ιερότερα” αντικείμενα, όπως το προαναφερθέν ρυτό.

3. Ο μακρόστενος χώρος που αποκαλύφθηκε στα ανατολικά της μεγάλης αίθουσας το 2011 (12-23-20-15) και ο περίπου τετράγωνος χώρος (16-15-20) που ανεσκά-

Εικ. 4. Πυργιακόνι. Αποψη του ανατολικού τμήματος του συγκροτήματος, με το σύστημα πρόσβασης στην περιοχή του τύμβου.

φη αμέσως βορείως αυτού κατά την τελευταία περίοδο (2013) ορίζουν και απομονώνουν τον βασικό πυρήνα του συγκροτήματος από τα ανατολικά, εφόσον ο εντοπισθείς ανατολικός τοίχος τους (αρ. 20) δεν διαθέτει θύρα και συνδέεται οργανικά με τον μακρό βόρειο και το νότιο τοίχο του αναγνωριζόμενου πυρήνα. Με αυτήν την εξέλιξη θεωρείται αδύνατη, μέχρι στιγμής, η κίνηση από την μεγάλη αίθουσα προς τα ανατολικά, προς την περιοχή δηλαδή του τύμβου, όπως είχε θεωρηθεί παλαιότερα.

Ο μακρόστενος χώρος πίσω (ανατολικά) από την αίθουσα (12-23-20-15), διαστάσεων 3,50-3,60 x 5,50-5,60 μ., ο οποίος κατά το μεγαλύτερο τμήμα του ανεσκάφη το 2011, δίνει πρόσβαση, μέσω ενός εντυπωσιακού μονολιθικού κατωφλίου, μήκους 1,15 μ., στον

χώρο προς τα βόρεια (16-15-20), διαστάσεων 4,05 x 4,87 μ. Στον τελευταίο χώρο, εντυπωσιακός ήταν ο αριθμός των ευρημάτων επί του χωμάτινου δαπέδου (Εικ. 4-6), τα οποία προσδίδουν αποθηκευτικό περιβάλλον σε αυτόν, κατά το παράδειγμα του τριμερούς χώρου στα δυτικά και συμπληρωματικά προς αυτόν. Επιγραμματικά στο περιεχόμενο του χώρου περιλαμβάνονται τρία ακέραια αγγεία (απιόσχημος αμφορίσκος (Εικ. 7), κυλινδρικό αλάβαστρο (Εικ. 8) και κύπελλο) και υπολείμματα πολλών άλλων (υδροφόρων αγγείων, ψευδόστομων αμφορέων, στενόλαιμης πρόχου, αρύταινων, κυλικών, σκύφων, σκύφου με πόδι, λεκάνης, λεκανιδίου, πιθοειδών αγγείων, τριποδικών χυ-

τρών, χονδροειδών λεκανών και μαγειρικής λεκάνης, ασαμίνθων), ένας χάλκινος οπέας εξαιρετικής διατήρησης (Εικ. 9), λεπίδες οψιανού, λίθινα εργαλεία (τριπτήρες, ακόνες και άλλα εργαλεία), πήλινα αντικείμενα (πώματα από λεπτό και χονδροειδή πηλό), ένα οστρέινο φιαλίδιο, όστρεα, θραύσματα οστών ζώων και μάζες κάρβουνου. Αναμφισβήτητα, το σημαντικότερο εύρημα του δωματίου και της φετινής ανασκαφής, με ευρύτερες διαστάσεις όσον αφορά στο ιδεολογικό επίπεδο του συγκροτήματος και κατ' επέκταση της ακρόπολης των Κανακίων, υπήρξε τμήμα λίθινου Αιγυπτιακού αγγείου (αλαβάστρου), με οριζόντιες φλεβώσεις (Εικ. 10).³ Άλλο συγκολλώμενο τμήμα του ιδίου αγγείου εντοπίστηκε σε μακρόστενο χώρο στα νότια του ανατολικού τμήματος του συγκροτήματος.

Εικ. 5. Πυργιακόνι, Μυκηναϊκό συγκρότημα. Αποψη ευρημάτων επί του δαπέδου σε χώρο της Β. πτέρυγας.

Εικ. 6. Πυργιακόνι, Μυκηναϊκό συγκρότημα. Αποψη ευρημάτων επί του δαπέδου σε χώρο της Β. πτέρυγας.

4. Παρά τη διαφαινόμενη αποκοπή της άμεσης κυκλοφορίας από την αίθουσα, μέσω της ανατολικής θύρας της, προς την περιοχή του τύμβου – κενотаφίου, στο ανατολικό τμήμα του συγκροτήματος αποκαλύφθηκε ιδιάζον σύστημα εισόδου από το συγκρότημα στον περιβάλλοντα χώρο του τύμβου (Εικ. 1, 4).

Αναλυτικότερα, δύο μακροί τοίχοι, στο ανατολικό πέρας των οποίων εφάπτονται χαμηλές τετράπλευρες κατασκευές (πλατφόρμες) διαμορφώνουν μία μακρόστενη πρόσβαση (είσοδο) στην περιοχή του τύμβου, στην προς ανατολάς ευθεία της μεγάλης αίθουσας του συγκροτήματος, αλλά χωρίς άμεση σύνδεση, όπως προαναφέρθηκε. Με βάση τα δεδομένα μετά την ανασκαφή του 2013 και εν αναμονή της ολοκλήρωσης της ανασκαφής του συγκροτήματος κατά την επόμενη περίοδο, η προσέγγιση της εισόδου από το εσωτερικό του συγκροτήματος είναι δυνατή μέσω μίας τεθλασμένης πορείας, η οποία αρχίζει από την είσοδο του βορείου περιβόλου στα δυτικά, βαίνει κατά μήκος της βόρειας πλευράς του ανδρήρου προς τα ανατολικά, μεταξύ του συγκροτήματος και του περιβόλου, και πιθανότατα στρέφει προς τα νότια αμέσως ανατολικά του βασικού πυρήνα του συγκροτήματος, εάν παχύ αρχιτεκτονικό στοιχείο (υπ' αρ. 22) ερμηνεύεται ορθά ως κατώφλι.

Καθώς η ανασκαφή δεν ολοκληρώθηκε στο βορειοανατολικό και νοτιοανατολικό τμήμα του συγκροτήματος δεν είναι ακόμη πλήρης η εικόνα του ανατολικού τμήματός του και κατ' επέκταση η μορφή της αρχιτεκτονικής σύνδεσής του με τον τύμβο. Πάντως, οι σχεδόν πανομοιότυπες πλευρές της μακρόστενης

Εικ. 7. Πυργιακόνη. Απίοσχημος αμφορίσκος (πριν από την συντήρηση) από δωμάτιο της Β. πτέρυγας του συγκροτήματος.

εισόδου, με τις εφαπτόμενες κατασκευές να λειτουργούν ενδεχομένως ως τράπεζες προσφορών, συμπληρωματικά προς την κυκλική/ελλειψοειδή πλατφόρμα που είχε αποκαλυφθεί σε απόσταση αναπνοής ανατολικότερα (2008-2009), προσδίδουν μνημειακό χαρακτήρα στην είσοδο προς τον τύμβο και ταυτόχρονα προετοιμάζουν για την συμβολική “κορύφωση” μίας τεθλασμένης, όπως εμφανίζεται μέχρι στιγμής πορείας, από την μεγάλη αίθουσα του συγκροτήματος μέχρι τον τύμβο.

Η έλλειψη άμεσης σύνδεσης της αίθουσας με την είσοδο προς τον τύμβο μπορεί να καταργεί τον αρχικά θεωρούμενο “διαμπερή” χαρακτήρα της αίθουσας, όμως με τη νέα αρχιτεκτονική διάταξη η αίθουσα συνιστά τον πυρήνα του συγκροτήματος και αποκτά μεγαλύτερη “οντότητα”, με χαρακτηριστικά μεγάρου, καθώς καταργείται το στοιχείο του περάσματος. Σε αυτό το πλαίσιο, τα δρώμενα που ελάμβαναν χώρα σε αυτή προστατεύονται αποτελεσματικότερα και ταυτόχρονα γίνεται περισσότερη αισθητή η συμμετοχή ή ο αποκλεισμός ατόμων από αυτά.

Παράλληλα, εάν η αποκατάσταση της “εξωτερικής” πορείας από την αίθουσα προς τον μνημειακό τύμβο που επιχειρήθηκε παραπάνω αποδειχθεί τελική, δεν μειώνεται ο συμβολισμός της, ούτε αναιρείται ο κύριος (λατρευτικός) χαρακτήρας του συγκροτήματος, όπως αυτός σκιαγραφήθηκε μετά την ανασκαφή του 2011.⁴

5. Στο ανατολικό πέρας του Μυκηναϊκού συγκροτήματος διερευνήθηκε και το τμήμα του περιβόλου του τύμβου, το οποίο είχε εντοπισθεί επιφανειακά το 2011 και είχε μερικώς καθαρισθεί το 2012. Η εξέλιξη της α-

Εικ. 8. Πυργιακόνη. Κυλινδρικό αλάβαστρο (πριν από την συντήρηση) από δωμάτιο της Β. πτέρυγας του συγκροτήματος.

Εικ. 9. Πυργιακόνι. Χάλκινος οπεύς, εξαιρετικής διατήρησης, από δωμάτιο της Β. πτέρυγας του συγκροτήματος.

νασκαφής έδωσε σημαντικότερα στρωματογραφικά αποτελέσματα, καθώς απεδείχθη ότι το τμήμα αυτό του περιβόλου διέρχεται από την περιοχή της εισόδου (Εικ. 1, 4) και είναι θεμελιωμένο σε υψηλότερο επίπεδο σε σχέση με τα Μυκηναϊκά ερείπια, καθιστώντας την χρονολόγησή του στην Μυκηναϊκή περίοδο αδύνατη. Προς βορράν και νότον, πέρα από τα όρια του Μυκηναϊκού συγκροτήματος, ο περίβολος δεν παρακολουθήθηκε και δεν γνωρίζουμε σε αυτή τη φάση πως συνδέεται με τους άλλους περιβόλους της Μυκηναϊκής και της Κλασικής – Ελληνιστικής εποχής που έχουν σημειωθεί ή αποκαλυφθεί στην ευρύτερη περιοχή.

Χρονολογικά, το συγκεκριμένο τμήμα του περιβόλου εντάσσεται στη φάση δημιουργίας του τεμένους, δηλαδή στην Κλασική – Ελληνιστική εποχή και μπορεί να ειπωθεί μέσα από το πρίσμα της γενικής οργάνωσης του τεμένους, με την ενσωμάτωση του παλαιού κενοταφίου στο σύστημα του τεμένους. Εξάλλου, η ύπαρξη ακριβώς του παλαιού τύμβου και η άμεση γειτνίασή του με την πρώτη πρωτεύουσα του νησιού, σε συνδυασμό με την περιρρέουσα παράδοση για τους πρώτους θρυλικούς βασιλείς, θα ήταν η αιτία που ώθησε τους Αθηναίους στην δημιουργία του

Εικ. 10. Πυργιακόνι. Τμήμα Αιγυπτιακού αγγείου (αλαβάστρου) πριν από την συντήρηση, από δύο χώρους του ανατολικού τμήματος του συγκροτήματος.

Κλασικού τεμένους.

Μετά από αυτήν την εξέλιξη, προκύπτουν δυο βασικά συμπεράσματα:

1. Κατά την περίοδο λειτουργίας του Μυκηναϊκού λατρευτικού συστήματος δεν υπήρχε περίβολος μεταξύ του τύμβου και του συγκροτήματος. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται από την μορφή της αποκαλυφθείσας εισόδου προς τον τύμβο, με την μνημειακή εμφάνισή της και υποδηλώνει ότι ο τύμβος, η κυκλική/ελλειψοειδής πλατφόρμα (από την ανασκαφή του 2008-2009) και το συγκρότημα συνιστούσαν μία ενότητα, η οποία ορίζεται από έναν περίβολο. Η πορεία του περιβόλου στα βόρεια του συγκροτήματος δείχνει την κατεύθυνση της σύνδεσής του με τον αρχικό (Μυκηναϊκό) περίβολο του τύμβου.

2. Όταν δημιουργήθηκε το μεταγενέστερο τέμενος (στις αρχές της Κλασικής περιόδου), ενδιαφέρον υπήρχε μόνο για τον τύμβο – κενοτάφιο και τις συμβολικές προεκτάσεις του και γι' αυτό το λόγο ενσωμάτωσαν μόνον αυτόν, αφήνοντας απέξω την περιοχή του (ερειπιωμένου τότε) Μυκηναϊκού συγκροτήματος, μέσω της δημιουργίας του περιβόλου στα δυτικά του τύμβου. Εξάλλου, από την πρώτη ανασκαφική περίοδο διαπιστώθηκε ότι είχαν κατά κόρον αποσπασθεί λίθοι από το συγκρότημα, προφανώς για την κατασκευή των οικοδομημάτων του τεμένους.⁵ Στην πρακτική της συστηματικής και εκτεταμένης απόσπασης λίθων από το ερειπιωμένο συγκρότημα για την οικοδόμηση κτισμάτων και άλλων κατασκευών του τεμένους μπορεί να αποδοθεί ο εντοπισμός των δύο τμημάτων του Αιγυπτιακού αλαβάστρου σε δύο

Εικ. 11. Πυργιακόνι. Λίθινη προχυτική λεκάνη από το ανατολικό πέρας του συγκροτήματος, πριν από την συντήρηση.

Εικ. 12. Πυργιακόνη. Η περιοχή του ανατολικού πέρατος του συγκροτήματος, με τη λίθινη λεκάνη κατά χώραν.

χώρους που απέχουν μεταξύ τους περισσότερο από 8 μ.

Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι στο πλαίσιο της οργάνωσης του τεμένους θα έγινε κάποια αποκατάσταση και συμπλήρωση του παλαιού Μυκηναϊκού τύμβου (συμπλήρωση χώματος τύμβου, επιδιόρθωση και αποκατάσταση του περιβόλου του).

Τα στρωματογραφικά δεδομένα της ανασκαφής του 2013 δεν διαφοροποιήθηκαν σε σχέση με τις προηγούμενες ανασκαφικές περιόδους. Δύο βασικά στρώματα αναγνωρίζονται, το επιφανειακό καστανό (Σ1) και το

υποκείμενο ανοικτό καστανό (Σ2), επάνω από τα δάπεδα των χώρων. Σε δύο περιπτώσεις, στο δυτικό τμήμα του τριμερούς χώρου βορείως της μεγάλης αίθουσας και στο τετράγωνο περίπου δωμάτιο με το εντυπωσιακό κατώφλι ανατολικότερα, εμφανίσθηκε, σε μικρές περιοχές, γέμισμα (μπάζωμα), προφανώς λόγω της κλίσης του εδάφους προς βορράν, που επέβαλε τη δημιουργία τεχνητής επίχωσης.

Στο ανατολικό τμήμα του Μυκηναϊκού συγκροτήματος, στην περιοχή της μνημειακής εισόδου προς τον τύμβο και του περιβόλου, διαπιστώθηκε μεγαλύτερη εισχώρηση κεραμεικής της Κλασικών – Ελληνιστικών χρόνων στο βαθύτερο Μυκηναϊκό στρώμα, η οποία θα πρέπει να αποδοθεί στην μεγάλη αναστάτωση της περιοχής ειδικά κατά τη διάρκεια της κατασκευής του Κλασικού περιβόλου. Επιπλέον, στην ίδια περιοχή εντοπίστηκαν περισσότερα θραύσματα κυλίκων, σχετιζόμενων με τελετουργική πόση, ενώ ένα λιθινο προχυτικό τριποδικό αγγείο από γκρίζο ανδρείτη (Εικ. 11)⁶ απεκαλύφθη αμέσως δυτικώς της νότιας κατασκευής (πλατφόρμας) της εισόδου (Εικ. 12).

Κατά την επόμενη ανασκαφική περίοδο, η έμφαση θα δοθεί στην ανασκαφή του βορειοανατολικού και νοτιοανατολικού τμήματος του Μυκηναϊκού λατρευτικού συγκροτήματος, προκειμένου να αποσαφηνιστεί η σύνδεσή του με τον περίβολο του τύμβου στα βόρεια και στα ανατολικά αντιστοίχως.

Χριστίνα Μαραμπέα

*Διδάκτωρ Αρχαιολογίας,
Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Σαλαμίνος*

Σημειώσεις

1. Βλ. Μαραμπέα 2012.

2. Το συγκεκριμένο σχήμα (FS 201) δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο, σε σχέση με τον κωνικό τύπο (FS 199). Στην περιοχή της Αττικής έχουν εντοπισθεί λίγα απιόσχημα ρυτά, όλα προερχόμενα από τάφους. Πρβλ. Benzi 1975, 180, No. 62 και Πολυχρονάκου Σγουρίτσα 1988, Πίν. 154, Εικ. 367 (από τάφο στην Αλική). Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 2006, 24, αρ. 144 (από τάφο στο Βουρβάτσι). Immerwahr 1971, 137-138, 215, Pl. 50 (από τάφο στην Αγορά των Αθηνών). Εκτός Αττικής, ο απιόσχημος τύπος είναι γνωστός από θαλα-

μάτο τάφο στην πόλη της Σαλαμίνας, βλ. Benzi 1975, 167, No. 36 και Αναστασίου-Αλεξοπούλου 1990, Πίν. 45, καθώς και από τάφους της Πρόσυμνας (2 παραδείγματα, όχι ακριβή παράλληλα), βλ. Blegen 1937, Fig. 726 και Fig. 261 (No. 1056). Βλ. και Koehl 2006, 134-136 για παραδείγματα του απιόσχημου τύπου και 332-333 για τη χρήση (κωνικών) ρυτών σε τελετουργικές πομπές (με έμφαση στις Μυκήνες). Όλα τα παραδείγματα απιόσχημων ρυτών έχουν χρονολογηθεί στην ΥΕ ΙΙΙΑ2/Β.

3. Για τον τύπο του αγγείου πρβλ. Warren 1969, P. 606/609. Για το υλικό κατασκευής του αγγείου (ταινωτός τραβερτίνης), βλ. Bevan 2007, Pl. 1: c και Pl. 2: d, πρβλ. Fig. 7.1: b.
4. Πρβλ. την νέα, άκρως ενδιαφέρουσα, ερμηνεία από τον Κ. Καλογερόπουλο (2013) ότι το συγκρότημα της Παναγίας των Μυκηνών σχετίζεται άμεσα με τον παρακείμενο ηγεμονικό θολωτό τάφο (του Ατρέως) και ότι λειτούργησε στο

πλαίσιο επίσημων τελετουργιών (από το ανάκτορο) προς τιμή του νεκρού άνακτα.

5. Μαραμπέα 2012.

6. Πρβλ. Warren 1969, P 625 (Σημειώνεται ότι η προέλευση τέτοιων σκευών από τη Συροπαλαιστίνη έχει αναιρεθεί). Για προχυτικά παραδείγματα από ηφαιστειακά πετρώματα, βλ. Evely 1992, 12-15, Fig. 6: 14-15.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αναστασίου-Αλεξοπούλου, Κ. 1990: *Η συστάδα τάφων του Γυμνασίου και η Μυκηναϊκή Σαλαμίνα*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Benzi, M. 1975: *Ceramica Micenea in Attica*, Milano.
- Bevan, A. 2007: *Stone Vessels and Value in the Bronze Age Mediterranean*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Blegen, C. W. 1937: *The Helladic Settlement preceding the Argive Heraeum*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Evely, D. 1992: “Stone Vases and Other Objects”, στο D. Evely και C. Runnels, *Ground Stone, Well Built Mycenae, The Heeleno-British Excavations within the Citadel at Mycenae, 1959-1969*, Fascicule 27, Oxbow Books, Oxford, 1-34.
- Immerwahr, S. A. 1971: *The Athenian Agora, Volume xiii: The Neolithic and Bronze Ages*, American School of Classical Studies at Athens, Princeton.
- Καλογερόπουλος, Κ. 2013: “Οι Μυκήνες πριν και μετά τον Γεώργιο Μυλωνά: Το κτηριακό σύμπλεγμα της Παναγίτσας ως περίπτωση μελέτης”, στο Β. Χ. Πετράκος (επιμ. έκδ.), *Αφιέρωμα στη μνήμη Γεωργίου Μυλωνά, Ο Μέντωρ*, τεύχ. 105, 59-85.
- Koehl, R. B. 2006: *Aegean Bronze Age Rhyta*, INSTAP Academic Press, Philadelphia.
- Μαραμπέα, Χ. 2012: “Το Μυκηναϊκό κτήριο στο Πυργιακόνι και η θέση του στον περιβάλλοντα χώρο: Πρώτες εκτιμήσεις”, *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 6, 11-17.
- Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα, Ν. 1988: *Το Μυκηναϊκό νεκροταφείο Αλυκής Βούλας*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα, Ν. 2006: “Η Μυκηναϊκή εγκατάσταση στο Βουρβάτσι”, *ΑΔ 56* (2001), Μέρος Α' - Μελέτες, 1-82.
- Warren, P. 1969: *Minoan Stone Vases*, Cambridge University Press, Cambridge.

CONSERVATION OF MYCENAEAN POTTERY FROM KANAKIA, SALAMIS (2013)

by

Yannos G. Lolos

*To the memory of J.F.K.
on the 50th Anniversary
from his death*

Conservation – work, with an INSTAP grant, on Late Mycenaean pottery from the 2012 excavations of the University of Ioannina at Kanakia, Salamis, and also on some older ceramic finds (from the central palatial building on the acropolis), was continued at the Archaeological Museum of Salamis in Spring 2013.

Three experienced conservators were involved in the above mentioned work: Mr. Kostas Vassileiadis (M.Sc.), Mrs. Margarita Venaki and Ms. Despoina Marsinopoulou, using established methods and techniques in pottery conservation (see their reports on previous work on pottery from Kanakia in the *Akamas Newsletter*, Nos. 4-5; also Y. G. Lolos in the *Akamas Newsletter*, No. 7, 2013, 18-20).

A series of drawings of fully or partly reconstructed Mycenaean vases and sherds were made in Spring-Summer 2013 by Mr. Stavros Oikonomidis (Ph.D. candidate).

Apart from the author, Dr. Christina Marabea, Assistant Director of the University of Ioannina Excavations in Salamis, has been engaged in the recording and preliminary study of the new ceramic

material, enhancing earlier work on the characterization, distribution and consumption of pottery at the site (see Marabea 2010; 2012).

A large amount of sherds and fragmentary vases of Late Mycenaean date from Kanakia were handled by our conservators in 2013.

They mostly come from destruction/abandonment levels in parts of Building Delta, a large compound comprising a succession of storage areas, situated between the Eastern Building Complex and the main Building Gamma on the acropolis of Kanakia, and also in the pillar-hall and other areas of the monumental cult-building, closely associated with a low circular platform and a Mycenaean tumulus-cenotaph, and certainly intended for congregations and ritual feasts, on a small plateau at the nearby site of Pyrgiakoni, southeast of the coastal acropolis (for these two buildings, of distinctly different functions, see the articles by Y. G. Lolos and C. Marabea, in the *Akamas Newsletter*, No. 6, 2012, 2-17; No. 7, 2013, 2-17). The pottery finds from the destruction layers in the two buildings fall, on the whole, within the Late

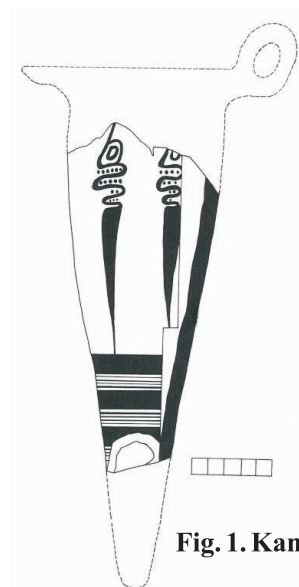

Fig. 1. Kanakia, acropolis. Conical rhyton.

Fig. 2. Salamis, Koulouri. The Lenis rhyton (cf. Lolos 1996, Fig. 1).

Helladic III B – III C Early range.

In the large group of pots or potsherds, which were cleaned, conserved and mended/restored in 2013, are included:

- Cooking vessels made of a well-known coarse and semi-coarse kitchenware fabric and belonging to a growing corpus of Aeginetan pots unparalleled so far at other Late Mycenaean sites (a cooking jug, being the first intact example on the acropolis; a jug with a slightly pinched spout, also the first example of its kind; a one-handed cooking jar; a cooking pot with horizontal cylindrical handle, a rare type; a tripod cooking pot with curving profile; a tripod cooking pot with carinated profile, arguably a chronological marker for LH III C Early; and a tripod lebes, one of only two examples, so far, at the site).
- A lid of coarse Aeginetan fabric.
- A base of a pithoid jar of Aeginetan fabric.
- A plain hydria of Attic provenance.
- A plain pithoid jar (neck fragment).
- The upper part of a decorated medium-sized stirrup jar of certain Attic provenance (Fig. 4).
- A decorated collar-necked jar (stamnos).
- A small decorated jug.
- A decorated kylix.

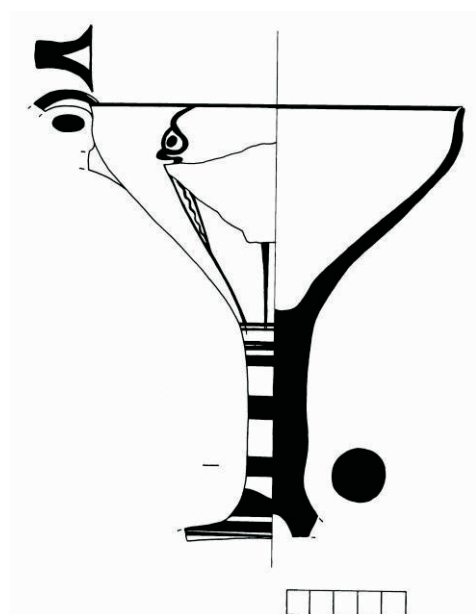

Fig. 3. Kanakia, acropolis. Rounded decorated kylix.

-Fragments of plain and decorated kylikes (Fig. 3).

-A small decorated stirrup jar (wall fr.).

-Fragments of deep bowls and deep bowl kraters/basins (Figs. 5-6).

-A decorated conical rhyton (FS 199), the third example of its kind on the Kanakia acropolis (Fig. 1), after two pieces from areas in the Eastern Building Complex. Besides, this is the fourth complete or nearly complete example of the type known from Salamis, after two specimens from Chamber Tomb 1 at Chalioti and one from a destroyed chamber tomb in the wider area of Agios Therapon at Koulouri (see Fig. 2, for the latter).¹

-Parts of a bath-tub.

Some of the LH III B – III C Early pots and potsherds, which were handled by our restorers in 2013, are shown in Figs. 1, 3 - 6.

Apart from the restored pottery, 35 fragments of imported Aeginetan cooking pots and basins, mostly retrieved in 2000-2005 from various areas on the Kanakia acropolis, and bearing incised potters' marks (σήματα), were drawn by Mr. S. Oikonomidis in 2013. They form part of a valuable corpus of nearly 100 such signs from Kanakia (on the basis of Dr. C. Marabea's preliminary study), displaying an Aeginetan potters' idiom or "script" in use in Late Mycenaean (LH III B- III C Early) times and so far

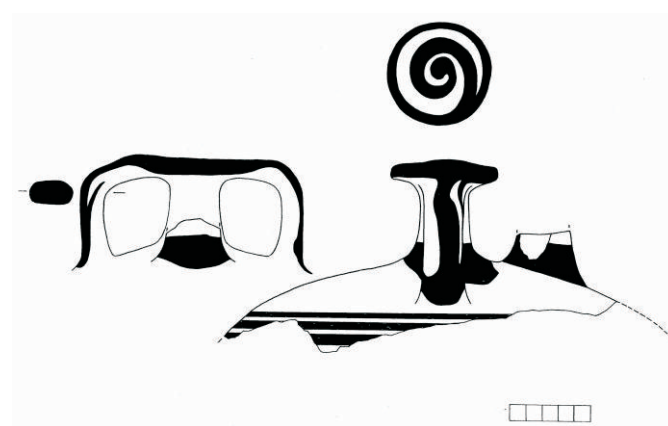

Fig. 4. Kanakia, acropolis. Medium-sized stirrup jar.

unattested at Kolonna, Aegina, itself.

In conclusion, conservation and documentation of pottery groups from the Mycenaean urban centre at Kanakia were boosted considerably in 2013, thanks to INSTAP support, certainly contributing to our understanding of the functions of the large

compounds on the acropolis and at nearby Pyrgiakoni, and also further enhancing the prospects for specialized ceramic studies, with an emphasis on Mycenaean Salamis and the Saronic Gulf, still in progress through programmes of petrographic and chemical analyses of fabrics from this central Aegean area (see below for refs.).

Yannos G. Lolos

*Professor of Prehistoric Archaeology,
University of Ioannina*

Notes

1. Originally in the lawful possession of the Andreas Lenis family and first published by D. I. Pallas 1994 and Y. G. Lolos

1996; now on display in the Archaeological Museum of Salamis on the initiative of the Museum Curator Mrs Anta Kattoula.

Related Bibliography

P. M. Day, W. Gilstrap, V. Kilikoglou, C. Marabea, Y. Lolos: "Ceramic Consumption at Kanakia; Making Choices in the Late Mycenaean Saronic Gulf", *Materials and Industries in the Mycenaean World, Current Approaches to the Study of Materials and Industries in Prehistoric Greece*, University of Nottingham, 9-10 May 2013.

W. Gilstrap, P. M. Day, N. S. Møller, E. Kardamaki, K. Kaza, Y. Lolos, C. Marabea and A. Papadimitriou, "Production and Distribution of Late Mycenaean Pottery in Attica and Kanakia, Salamis: An investigation with thin-section petrography", *AIA and APA Joint Annual Meeting*, Seattle, WA, January 3-6, 2013.

W. Gilstrap, P. M. Day, C. Marabea, K. Kaza, E. Konsolaki, "Bottoms up: ceramic production and consumption in the late Mycenaean Saronic Gulf, Greece", *SAA 78th Annual Meeting*, Honolulu, Hawaii April 3-7 2013

Y. G. Lolos, "The Capital of Telamonian Ajax: Archaeology and History" (in Greek), in *Salamis I, A Contribution to the Archaeology of the Saronic Gulf, Dodoni: Annual of the Department of History and Archaeology of the School of Philosophy of the University of Ioannina*, Suppl. 83, Ioannina, 2012, 15-66.

C. Marabea, *The Eastern Building Complex IA-IB-ID on the Mycenaean acropolis at Kanakia, Salamis: Content and function*, Ph.D. thesis, University of Ioannina, 2010 (836 pages, 230 figures). (<http://thesis.ekt.gr/21813>).

C. Marabea, "The abandonment of the Mycenaean Acropolis at Kanakia, Salamis: Evidence from the Eastern Building Complex and Other Buildings" (in Greek), in *Salamis I, A Contribution to the Archaeology of the Saronic Gulf, Dodoni: Annual of the Department of History and Archaeology of the School of Philosophy of the University of Ioannina*, Suppl. 83, Ioannina, 2012, 161-217.

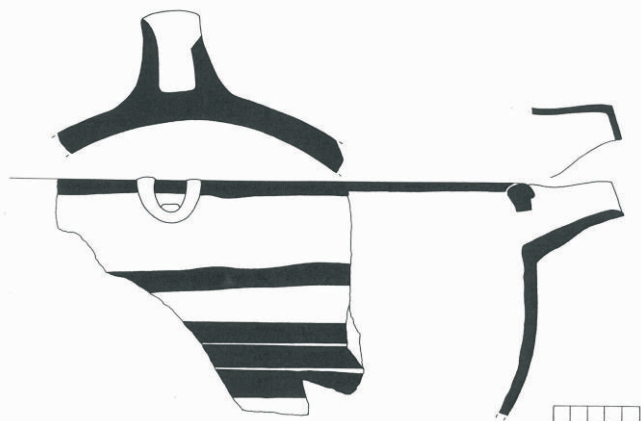

Fig. 5. Pyrgiakoni. Upper part of spouted krater.

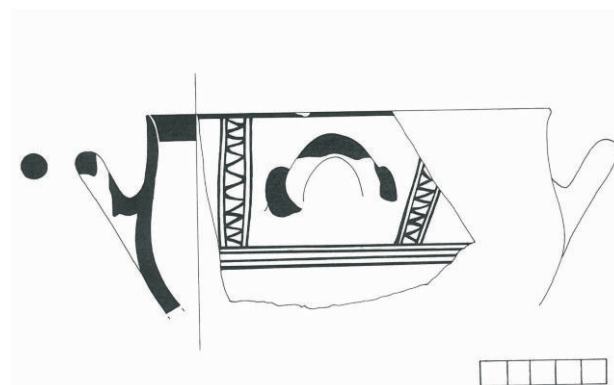

Fig. 6. Kanakia, acropolis. Part of deep bowl.

ΤΡΕΙΣ ΧΟΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΑΜΠΕΛΑΚΙ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ

του

Γιάννη Χαιρετάκη

Εισαγωγή

Στον αρχαίο Ελληνικό κόσμο οι λατρευτικές πρακτικές που σχετίζονταν με την θρησκευτική ζωή των ανθρώπων αφορούσαν τόσο την ιδιωτική όσο και τη δημόσια ζωή τους. Σε ιδιωτικό επίπεδο, στο πλαίσιο δηλαδή των οίκων, σημαντικές ήταν οι τελετές για τη γέννηση, το γάμο, το θάνατο και περιελάμβαναν περιορισμένο αριθμό ανθρώπων. Στην αντίθετη πλευρά ανήκαν γιορτές, εκδηλώσεις ή αγώνες με θρησκευτικό χαρακτήρα, προς τιμήν θεών και ηρώων, που απαιτούσαν την συμμετοχή πλήθους κόσμου. Μία από αυτές τις γιορτές ήταν τα Ανθεστήρια, η ετήσια γιορτή της αναγέννησης της φύσης, προς τιμήν του Λιμναίου Διονύσου και του Χθόνιου Ερμή. Η γιορτή διαρκούσε για τρεις ημέρες τη δεύτερη εβδομάδα του ομώνυμου μήνα, του Ανθεστηρίωνα (11η-13η). Οι τρεις αυτές ημέρες, έφεραν τα ονόματα Πιθοίγιοια, Χόες και Χύτροι,¹ από τα αντίστοιχα ονόματα αγγείων, η χρήση των οποίων ήταν απαραίτητη.

Κατά τη δεύτερη μέρα της γιορτής ο χους (οινοχόη με τριφυλλόσχημο στόμιο), ως είδος εμπορεύσιμο και περιέχοντας κρασί, πωλούνταν. Επιπλέον, ήταν το βασικό σκεύος στον αγώνα οινοποσίας που ελάμβανε χώ-

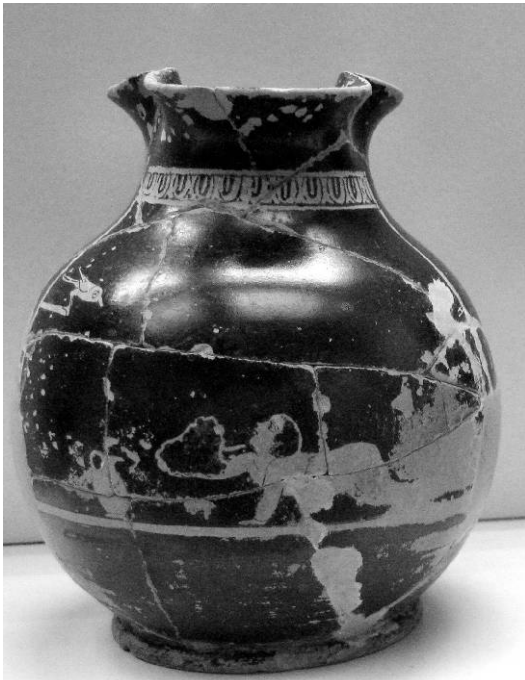
Εικ. 1. Αμπελάκι, Οικ. Γκικόκα. Μελανόμορφος χους.

ρα (Αριστοφάνης, *Αχαρνής* 1085 κ.ε.), ενώ την ίδια ημέρα μικροί χόες με κρασί μοιράζονταν ως δώρο στα τρίχρονα αγόρια μετά το στεφάνωμά τους με λουλούδια.² Από τις γραπτές πηγές, αλλά και από την έως τώρα μελέτη των χοών, γίνεται αποδεκτό ότι τα αγγεία μικρού μεγέθους, με ύψος ως 10 εκ. περίπου, ήταν δώρα για τα αγόρια στη γιορτή. Αν και έχει υποστηριχτεί ότι οι χόες μικρού μεγέθους είχαν κατά βάση ταφικό χαρακτήρα, η εύρεσή τους και σε οικιστικά σύνολα έχει έλθει να αναιρέσει αυτήν την υπόθεση.³ Η γιορτή του στεφανώματος των αγοριών συμβολίζει το πέρασμα τους από τη φροντίδα της μητέρας σε εκείνη του παιδαγωγού, και έχει το χαρακτήρα μιας τελετής μετάβασης ή μύησης.⁴

Σαλαμίνα

Η Σαλαμίνα, ως μέρος της Αθηναϊκής επικράτειας, αλλά και τόπος διαμονής μεγάλου αριθμού Αθηναίων (είτε ως κληρούχων είτε ως μισθωτών γης), είναι λογικό να βρίσκεται στη σφαίρα επιρροής της Αθήνας, τόσο σε πολιτικο-κοινωνικό όσο και σε πολιτιστικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, γιορτές διαδεδομένες στην Αττική, ελάμβαναν χώρα και στη Σαλαμίνα. Στο Αμπελάκι, ύστερα από τις ανασκαφές των τελευταίων δεκαετιών από την Δρα Ι. Δεκουλάκου, έχουν έλθει στο φως σημαντικά κατάλοιπα της πόλης των Κλασικών χρόνων,⁵ και η χωροθέτηση δομών και χρήσεων γης επιτρέπουν την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για την οργάνωση του οικισμού. Ο εντοπισμός, επομένως, χοών σε διαφορετικά σύνολα, αφενός επιβεβαιώνει την άσκηση της γιορτής σε ολόκληρη την Κλασική αρχαιότητα, στον 5ο και 4ο αι. π.Χ., και αφετέρου επιτρέπει μια σύντομη θεώρηση της χρήσης των αγγείων αυτών.⁶

Ο πρώτος χους (Εικ. 1) προέρχεται από το Οικόπεδο Γκικόκα, στο δυτικό τμήμα της πόλης (Εικ. 5, θέση 1), και χρονολογείται στο πρώτο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ.⁷

Εικ. 2. Αμπελάκι, Οδός Ματρόζου. Ερυθρόμορφος χους. Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας.

Εντάσσεται στον μελανόμορφο ρυθμό και εικονίζει ιθυφαλλικό σάτυρο να χορεύει μπροστά σε στεφανωμένο χου. Μπροστά από τον σάτυρο και πάνω από το μικρό αγγείο εικονίζεται η επιγραφή ΚΑΛΟΣ, η οποία είναι δυνατό να αναφέρεται στον ίδιο τον σάτυρο, στο περιεχόμενο του αγγείου (οίνος), ή ακόμα και στον κάτοχο του μικρού αυτού χου. Η παράσταση του χου επαναλαμβάνει ένα θέμα αγαπητό, όπως είναι ο τελετουργικός χορός ενός σατύρου ή ενός παιδιού μπροστά από χου. Ο ιθυφαλλισμός του σατύρου, όχι συχνός σε απεικονίσεις σατύρων σε χόες, σχετίζεται με την προστάτιδα φύση του φαλλού και λειτουργού-

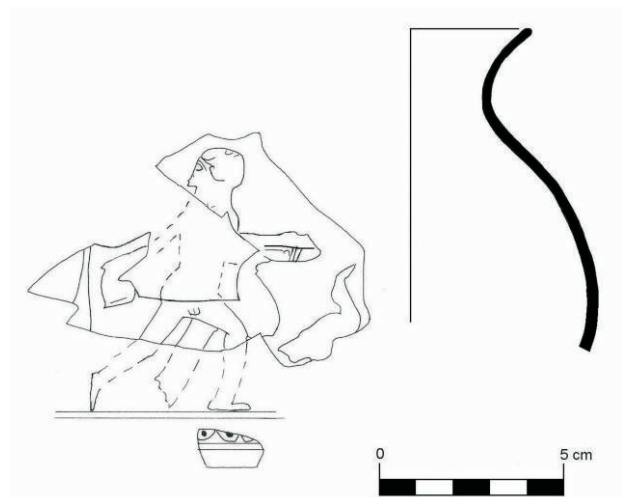

Εικ. 3. Αμπελάκι, Οικ. Ζούγρη. Ερυθρόμορφος χους.

σε ως σύμβολο αναγέννησης και ταυτόχρονα ως αποτροπαϊκό μοτίβο για την προστασία του παιδιού από σκοτεινές και μαγικές δυνάμεις.⁸

Ο δεύτερος χους (Εικ. 2), προέρχεται από ταφή που εντοπίστηκε επί της Οδού Ματρόζου (Εικ. 5, θέση 2) και χρονολογείται στα τέλη του 5ου αι. π.Χ.⁹ Είναι η περίοδος του Πελοποννησιακού πολέμου όταν αυξάνεται η παιδική θνησιμότητα, και οι γονείς με την προσφορά αυτών των αγγείων στα παιδιά τους προσβλέπουν στη διαμεσολάβηση των θεών για τη σωτηρία τους.¹⁰ Η παράσταση εντάσσεται σε μετόπη, η οποία επιστέφεται από ιωνικό κυμάτιο. Ένα μικρό αγόρι έρπει προς τα αριστερά, στηριζόμενο στο αριστερό του χέρι, ενώ στο προτεταμένο δεξιό κρατά ένα μεγάλο τσαμπί σταφύλια, βασικό σύμβολο του θεού Διονύσου.

Στο στήθος του είναι κρεμασμένο ένα περιδέριαι, το περίαιμα, για να το προφυλάσσει από το κακό μάτι και τη βασκανία. Αυτό ήταν συνήθως μια κλωστή με κρεμαστά περιάπτα, χάντρες ή άλλα αντικείμενα από μέταλλο ή πολύτιμους λίθους.¹¹ Το παιδί πλησιάζει έναν χου που βρίσκεται μπροστά του στο έδαφος. Πάνω από το αγγείο και σε ειδικό γείσωμα κάθεται ένα πουλί (ίσως αηδόνι), το οποίο με τη μελωδική του μουσική αποσπά την προσοχή του αγοριού.¹² Κάποιο αντικείμενο βρίσκεται και στο δεξιό τμήμα της παράστασης, ωστόσο απόξεση του σημείου δεν επιτρέπει ασφαλή ταύτιση.

Εικ. 4. Αμπελάκι, Οικ. Ζούγρη. Ερυθρόμορφος χους (σχέδιο).

Ο τρίτος χους (Εικ. 3-4) προέρχεται από το Οικόπεδο Ζούγρη,¹³ στη νότια κλιτύ της χερσονήσου της Πούντας (Εικ. 5, θέση 3), σώζεται αποσπασματικά, και χρονολογείται στο πρώτο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.¹⁴ Ένα νέο αγόρι, με στραμμένο το κεφάλι προς τα αριστερά, βαδίζει προς τα δεξιά. Στο αριστερό του χέρι κρατά δίσκο με γλύκισμα, τον ομφαλό, ενώ στο δεξιό έναν μικρό χου. Ιμάτιο καλύπτει μέρος του αριστερού χεριού καταλήγοντας ανάμεσα στα πόδια του. Στα δεξιά της παράστασης εικονίζεται πάπια, ενώ στα αριστερά επίμηκες αντικείμενο, προφανώς από κάποιο παιχνίδι, όπως ο τροχός.¹⁵ Στο κατώτερο τμήμα η παράσταση ορίζεται από ζώνη με Ιωνικό κυμάτιο.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τόπος εύρεσης των τριών αυτών αγγείων. Ο χους του Οικοπέδου Γκικόκα προέρχεται από το δυτικό τμήμα της αρχαίας πόλης, και ανήκει στα δείγματα των πρώιμων Κλασικών χρόνων. Αυτήν την περίοδο, τοπογραφικά, το Οικόπεδο Γκικόκα ανήκει στα όρια της ατείχιστης τότε πόλης της Σαλαμίνας ανάμεσα σε εργαστηριακού χαρακτήρα δομές και στο κέντρο του οικισμού, ίσως και σε κάποιο δημόσιο κτίσμα, αν υπήρχε αυτήν την εποχή. Δεν είναι απίθανο, επομένως, το αγγείο να βρισκόταν σε κάποιο μαγαζί, να ήταν δηλαδή είδος προς πώληση, για τη συμμετοχή κάποιου αγοριού στην γιορτή των Ανθεστηρίων. Το δεύτερο αγγείο προέρχεται από τάφο, στο νεκροταφείο που εκτείνεται στα δυτικά της αρχαίας πόλης. Η παρου-

σία χούων σε τάφους παιδιών είναι πολύ συχνή και έχουν διατυπωθεί δύο ερμηνείες.¹⁶ Σύμφωνα με την πρώτη, οι πολύ μικροί χούες ήταν κτέρισμα για τα παιδιά που πέθαιναν πριν από τα τρία τους έτη και πριν αυτά προλάβουν να συμμετάσχουν στη γιορτή των Ανθεστηρίων. Σε επιγραφή επιτύμβιου ανάγλυφου, που αναφέρεται στον πρόωρο θάνατο ενός μικρού παιδιού πριν αυτό προλάβει να πάρει μέρος στη γιορτή, επιβεβαιώνεται η σημασία της γιορτής για τα παιδιά (*IG II²*, 13139). Κατά τη δεύτερη ερμηνεία οι χούες που βρέθηκαν σε παιδικούς τάφους ήταν υπενθύμιση της πρώτης συμμετοχής τους στη γιορτή. Ο χους του Οικοπέδου Ζούγρη, σχετίζεται με κάποια οικία στη νότια κλιτύ της χερσονήσου της Πούντας, καθώς η περιοχή ήδη από τα τέλη του 5ου αι. π.Χ. αποτελεί χώρο οικιών.¹⁷ Φαίνεται, λοιπόν, ότι αποτελούσε το δώρο που είχε δοθεί σε κάποιο παιδί που συμμετείχε στη γιορτή των Ανθεστηρίων.

Επίλογος

Κλείνοντας τη μικρή αυτή επισκόπηση, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η γιορτή των Ανθεστηρίων συνδέθηκε με τον Αίαντα και τη Σαλαμίνα, όπως μνημονεύει ο Φιλόστρατος στο έργο του *Ηρωϊκός* [12.2 (720)]. Αναφέρεται, λοιπόν, ότι ο Αίας στεφάνωσε το γιο του στη γιορτή των Ανθεστηρίων και έτσι έγινε Αθηναίος πολίτης.¹⁸

Γιάννης Χαιρετάκης
Αρχαιολόγος (Μετ.Διπλ.Ειδ.)

Εικ. 5. Αμπελάκι. Δηλώνονται τα όρια της Κλασικής πόλης της Σαλαμίνας, με την πορεία του τείχους, και οι θέσεις του Οικοπέδου Γκικόκα (1), της Οδού Ματρώζου (2) και του Οικοπέδου Ζούγρη (3).

Σημειώσεις

* Ευχαριστώ θερμά την Δρα Ι. Δεκουλάκου, Επίτιμη Έφορο Αρχαιοτήτων, για την άδεια μελέτης του κεραμικού υλικού από τις ανασκαφές που έχει διενεργήσει στο Αμπελάκι της Σαλαμίνας. Επίσης την Κα Α. Κάττουλα, υπεύθυνη αρχαιολόγο νήσου Σαλαμίνας, τη συνάδελφο Α. Καπετανοπούλου και τις φύλακες του Αρχαιολογικού Μουσείου Σαλαμίνας Ε. Μουτζούρη και Ν. Πισκοπάνη (ΚΣΤ' ΕΠΚΑ), για κάθε διευκόλυνση στη μελέτη του υλικού. Η καταγραφή και η συντήρηση της κεραμικής υποστηρίχθηκε οικονομικά από το Ίδρυμα Ψύχα.

1. Immerwahr 1946, 246-260.

2. Lonsdale 1993, 129.
3. Χατζηδημητρίου 1999-2000, 73.
4. Ham 1999, 207.
5. Δεκουλάκου 2003, 2008, 2012.
6. Στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας εκτίθεται ένας ακόμα χους (με αριθμό Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιώς 4810), ο οποίος αποτελεί τυχαίο εύρημα από το Αμπελάκι και ως εκ τούτου δεν περιλαμβάνεται στην επισκόπηση αυτή. Ένας ακόμα χους, σήμερα στο Tóbingen, ίσως προέρχεται από τη Σαλαμίνα, Bφhr 1984, Taf. 43.6-7.
7. Χαιρετάκης 2012. Διαστάσεις: Ύψ.: 8,5 εκ., διάμ. βάσης: 5,3 εκ.
8. Στα Μέγαρα, στον πυθμένα πήλινης παιδικής σαρκοφάγου του 5ου αι. π.Χ. απεικονίζονταν με ερυθρή βαφή φαλλός, Αυγερινού 2001-2004, 293.
9. Δεκουλάκου 1985, 53-54, πιν. 15 α. Διαστάσεις: Ύψ.: 10 εκ., διάμ. βάσης: 5,5 εκ. Η τυπολογική και χρονολογική κατάταξη του χου, βάσει του καταλόγου του Green (1971), δεν είναι εφικτή στην παρούσα φάση.
10. Ham 1999, 213.
11. Μερκούρη 2010.
12. Για το ίδιο εικονογραφικό θέμα βλ. Van Hoorn 1951, αρ. 841, Εικ. 339. Για τη θέση των πουλιών σε ειδική θέση βλ. Μερκούρη 2010, 78, εικ. 2. Van Hoorn 1951, αρ. 464, Εικ. 352.
13. Σωζ. ύψ.: 8,5 εκ. Για το Οικόπεδο Ζούγρη, Χαιρετάκης 2011α, 25-27.
14. Το εικονογραφικό θέμα του χου παρουσιάζεται ήδη από τον ύστερο 5ο αι. π.Χ., και συνεχίζει σε όλον τον 4ο αι. π.Χ. Η εύρεση του χου μαζί με μια κύλικα τύπου bolsal των αρχών του 4ου αι. π.Χ. προσδιορίζει σαφέστερα και τη χρονολόγησή του, Χαιρετάκης 2011α, 27, Εικ. 5.
15. Για ακριβές παράλληλο του εικονογραφικού θέματος βλ. Van Hoorn 1951, αρ. 1001, Εικ. 219.
16. Smith 1943, 48. Λυγκούρη-Τόλια 2000, 124. Μερκούρη 2010, 79.
17. Χαιρετάκης 2011β.
18. Ο Φιλόστρατος έζησε τον 2ο με 3ο αι. μ.Χ. Ο *Ηρωϊκός* είναι ένας φανταστικός διάλογος με ήρωες του Τρωϊκού πολέμου. Αναμφίβολα μια τέτοια ερμηνεία ανήκει στη σφαίρα της Αθηναϊκής προπαγάνδας για την κατοχή της Σαλαμίνας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αυγερινού Π. 2001-2004: “Μέγαρα, οδός Θερμοπυλών 1 (Ο.Τ. 326, οικόπεδο Μ. Κατρακούλη)”, *ΑΔ* 56-59, 291-293.
- Bφhr, E. 1984: *CVA Tóbingen, Antikensammlung des Archdologischen Instituts der Universität 4, Deutschland* 52.
- Δεκουλάκου, Ι. 1985: “Σαλαμίνα (Αμπελάκια)”, *ΑΔ* 40, Β΄ Χρονικά, 53-54.
- Δεκουλάκου, Ι. 2003: “Ανασκαφικές έρευνες στην Σαλαμίνα”, στο Ελ. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμ.), *Αργοσαρωνικός, Πρακτικά Ιου Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αργοσαρωνικού, Πόρος 26-29 Ιουνίου 1998*, Τόμος Β, Αθήνα, 29-44.
- Δεκουλάκου, Ι. 2008: “Ανασκαφές στη Σαλαμίνα, 1985-2007”, *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, αρ. 2, 10-13.
- Δεκουλάκου, Ι. 2012: “Εκθεση αποτελεσμάτων ανασκαφικών ερευνών στην Σαλαμίνα κατά τις τελευταίες δεκαετίες”, *Επιστημονική Ημερίδα με θέμα “Ανασκαφές στη Σαλαμίνα”, 27 Σεπτεμβρίου 2012*, Αρχηγείο Στόλου, Ναύσταθμος Σαλαμίνας, Σαλαμίνα.
- Green, J.R. 1971: “Choes of the Later Fifth Century”, *BSA* 66, 189-228.
- Ham, G. L. 1999: “The Choes and Anthesteria Reconsidered: Male Maturation Rites and the Peloponnesian Wars”, στο M. W. Padilla (επιμ. έκδ.), *Rites of Passage in Ancient Greece: Literature, Religion, Society*, Bucknell University Press, Lewisburg, 201-218.
- Immerwahr, H. R. 1946: “Choes and Chytroi”, *Transactions of the American Philological Association*, 77, 246-260.
- Lonsdale, S. H. 1993: *Ritual Play in Greek Religion*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.
- Λυγκούρη-Τόλια, Ε. 2000: “Φρέαρ Πετμεζά”, στο Λ. Παρλαμά και Ν. Σταμπολίδης (επιμ. έκδ.), *Η Πόλη κάτω από την Πόλη*, Ίδρυμα Ν. Π. Γουλανδρή, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα, 119-127.
- Μερκούρη Χ. 2010: “Φυλακτήριον εκκρέμαται τοις παιδίσι. Οι μαρτυρίες των χούων” στο Χ. Μερκούρη (επιμ. έκδ.), *Βάσκανος οφθαλμός, Σύμβολα μαγείας από ιδιωτικές αρχαιολογικές συλλογές*, Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού. Εφορεία Αρχαιοπωλείων και Ιδιωτικών Αρχαιολογικών Συλλογών, Αθήνα 2010.
- Van Hoorn, G. 1951: *Choes and Anthesteria*, E. J. Brill, Leiden.
- Χαιρετάκης, Γ. 2011α: “Το Οικόπεδο Ζούγρη στο Αμπελάκι Σαλαμίνας: στρωματογραφία και χρονολόγηση”, *Ακάμας, Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, αρ. 5, 25-27.
- Χαιρετάκης, Γ. 2011β: “Ένα μικρό σύνολο κεραμικής από τη Σαλαμίνα της περιόδου του Πελοποννησιακού πολέμου”, *10ο Συμπόσιο Ιστορίας-Λαογραφίας Αττικής, Δήμος Αχαρνών, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Αχαρνών*, 20-23 Οκτωβρίου 2011.
- Χαιρετάκης, Γ. 2012: “Μελάνομορφος χους από την Κλασική Σαλαμίνα”, στο Γ. Λώλος (επιμ. έκδ.), *Σαλαμίς Ι, Συμβολή στην Αρχαιολογία του Σαρωνικού, Δωδώνη, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, Παράρτημα αρ. 83, Ιωάννινα 2012, 369-396.
- Χατζηδημητρίου Α. 1999-2000: “Ερυθρόμορφος χους από το Μουσείο της Χαλκίδας”, *Αρχαιογνωσία* 10, 163-177.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΔΥΟ ΠΗΛΙΝΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΓΕΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΑΜΠΕΛΑΚΙ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ

του

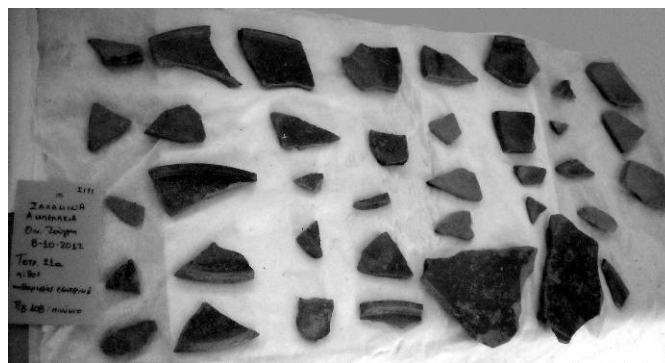
Παναγιώτη Δεδεβέση

Συνεχίστηκαν και κατά το 2013, με την οικονομική υποστήριξη του Ιδρύματος Ψύχα, οι εργασίες συντήρησης του αρχαιολογικού υλικού που προέρχεται από ανασκαφές που έχει διενεργήσει στο Αμπελάκι Σαλαμίνας η Δρ. Ιφιγένεια Δεκουλάκου. Στόχος των εργασιών του έτους ήταν η συντήρηση ακέραιων αγγείων και θραυσμάτων αγγείων, ενώ έγιναν συγκολλήσεις συνανηκόντων τμημάτων και συμπληρώσεις άλλων αγγείων.

Στο παρόν κείμενο αποφασίστηκε να παρουσιαστούν τα δύο αγγεία ενός μικρού συνόλου κεραμικής, κυρίως εξαιτίας της διαφορετικής αντιμετώπισης ως προς την τελική τους παρουσίαση. Κατά την ανασκαφή του Οικοπέδου Ζούγρη στη νότια κλιτύ της χερσονήσου της Πούντας στο Αμπελάκι Σαλαμίνας, και συγκεκριμένα στο ανασκαφικό τετράγωνο 21 α, εντοπίστηκε μεγάλος αποθηκευτικός πίθος, στο εσωτερικό του οποίου είχαν καταπέσει δύο, σχεδόν ακέραια, αγγεία της Ελληνιστικής εποχής (σε θραύσματα).

Το πρώτο αγγείο είναι ένα μελαμβαφές πινάκιο, διαμέτρου χείλους 22,7 εκ. και ύψους 3,7 εκ., αποτελούμενο από εικοσιεννέα όστρακα (Εικ. 1-3, 6), και το δεύτερο ένας μελαμβαφής σκύφος με ανάγλυφη διακόσμηση, διαμέτρου χείλους 17 εκ. και ύψους 11 εκ., που συγκροτείται από σαράντα δύο όστρακα (Εικ. 4-6). Για την συντήρησή τους επιλέχθηκε ο μηχανικός καθαρισμός, ενώ αναλύσεις του κεραμικού υαλώματος και του πηλού δεν έγιναν.

Αρχικά έγινε φωτογράφιση των οστράκων και των δύο αγγείων εσωτερικά και εξωτερικά (Εικ. 1, 4). Τα όστρακα καθαρίστηκαν με μαλακή βούρτσα για να χαλαρώσουν και να διαλυθούν οι χωμάτινες μαλακές επικαθήσεις, τοποθετήθηκαν σε λεκάνες με νερό ύδρευσης για να μαλακώσουν οι σκληρές επικαθήσεις και με τη βοήθεια μαλακής οδοντόβουρτσας έγινε ήπι-

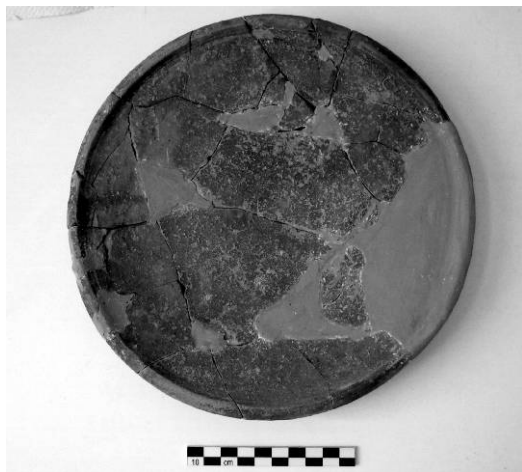

Εικ. 1. Αμπελάκι. Οικ. Ζούγρη. Όστρακα πινακίου.

ο βούρτσισμα που αποκάλυψε την επιφάνειά τους. Σε ιδιαίτερα σημεία της επιφάνειας έγινε χρήση μπατονέττας με βαμβάκι, χειρουργικό νυστέρι με διάφορες λεπίδες, βελόνα και γαμψά οδοντιατρικά εργαλεία για την διάλυση της σκληρής κρούστας. Μετά από αρκετούς εμβαπτισμούς σε απιονισμένο νερό και την βοήθεια χαρτοταινίας χωρίς όξινους ρύπους έγινε ανάταξη των κεραμικών, μια προσωρινή δηλαδή συγκόλληση-συναρμολόγηση (Εικ. 5). Στη συνέχεια έγινε σταδιακή αποσυναρμολόγηση και οριστική συγκόλληση στα σημεία θραύσης με αναστρέψιμη κόλλα. Το συνδετικό μέσο που χρησιμοποιήθηκε ήταν Paraloid B72 σε ασετόν.

Εικ. 2. Αμπελάκι. Οικ. Ζούγρη. Το πινάκιο συντηρημένο χωρίς τη συμπλήρωση.

Εικ. 3. Αμπελάκι, Οικ. Ζούγρη. Το πινάκιο μετά την συμπλήρωση και τον επιχρωματισμό του γύψου καλλιτεχνίας.

Για την καλύτερη στατικότητα, την κατανόηση του σχήματος και την αισθητική αποκατάσταση, κρίθηκε αναγκαία η συμπλήρωση του πινακίου με γύψο καλλιτεχνίας. Τα τμήματα αυτά, επίσης για λόγους αισθητικής, επιχρωματίστηκαν με χρώμα αγιογραφίας με κόλλα (Εικ. 3). Αντιθέτως, ο σκύφος με ανάγλυφη διακόσμηση, εξαιτίας κυρίως της καλύτερης διατήρησης του σχήματός του, δεν συμπληρώθηκε (Εικ. 6). Ωστόσο, επειδή τα τοιχώματά του ήταν αρκετά λεπτά, οι ακμές των οστράκων του και τα σημεία επαφής τους ήταν αρκετά φθαρμένα, επικολλήθηκαν στο

Εικ. 4. Αμπελάκι, Οικ. Ζούγρη. Όστρακα σκύφου με ανάγλυφη διακόσμηση.

εσωτερικό του αγγείου λωρίδες γάζας με κόλλα Paraloid B72 σε ασετόν με στόχο την καλύτερη στατικότητα του.

Τέλος, και για τα δύο αγγεία συμπληρώθηκε δελτίο συντήρησης αντικειμένου, όπου καταγράφηκαν όλες οι επεμβάσεις συντήρησης, και σε όλα τα στάδια έγινε ψηφιακή φωτογραφική τεκμηρίωση. Τα αγγεία τοποθετήθηκαν σε κιβώτια με αντικραδασμική προστασία στην αποθήκη του Αρχαιολογικού Μουσείου Σαλαμίνας.

Παναγιώτης Δεδεβέσης
Συντηρητής Αρχαιοτήτων

Σχετιζόμενη βιβλιογραφία

Θεοφανοπούλου, Ο. 1992: “Ένας ερυθρόμορφος κρατήρας από την Αρχαία Αγορά: Τεχνολογία και συντήρηση”, *Αρχαιολογία* 45, 6-13.

Λαμπρόπουλος, Β. Ν. 1996: *Κεραμικά, τεχνολογία, διάβρωση και συντήρηση*, Αθήνα.

Watkinson, D. και V. Neal 2007: *Αρχαιολογικά ευρήματα, Πρώτα σωστικά μέτρα στην ανασκαφή*, Υπουργείο Πολιτισμού, Περιοδικό Αρχαιολογία και Τέχνες, Αθήνα.

Εικ. 5. Αμπελάκι, Οικ. Ζούγρη. Ανάταξη σκύφου με ανάγλυφη διακόσμηση.

Εικ. 6. Αμπελάκι, Οικ. Ζούγρη. Πινάκιο και σκύφος με ανάγλυφη διακόσμηση (τελικές φωτογραφίες).

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΣΤΟΝ ΑΔΩΝΙ Κ. ΚΥΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Βρισκόμαστε στην ευχάριστη θέση να ενημερώσουμε τους αναγνώστες του Δελτίου και τους φίλους του Ομίλου για την πρόσφατη απόδοση τιμής, που αποφασίσθηκε από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στον κ. Άδωνι Κ. Κύρου, πρωτοπόρο ερευνητή, φίλο και συνεργάτη της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας.

Συγκεκριμένα, η Γενική Συνέλευση του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (στην συνεδρία της 11ης Δεκεμβρίου 2013), απεφάσισε ομοφώνως, επί 23 παρόντων μελών του Διδακτικού Επιστημονικού Προσωπικού, να απονεμίει τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας στον κ. Άδωνι Κ. Κύρου “σε αναγνώριση της μείζονος προσφοράς τους στην Έρευνα και στην Επιστήμη και της εν γένει πνευματικής και κοινωφελούς δράσης του”. (Η ημερομηνία της τελετής αναγόρευσης του κ. Α. Κ. Κύρου θα προσδιορισθεί από την Πρυτανεία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κατά το αμέσως προσεχές διάστημα).

Δημοσιεύουμε, παρακάτω, την σχετική Εισήγηση-Πρόταση του Τομέα Αρχαιολογίας, η οποία παρουσιάστηκε και έλαβε την ομόφωνη (και ομόθυμη) έγκριση της Γ.Σ. του Τμήματος.

Η Σύνταξη

“Με την παρούσα, και ως συνέχεια ομόφωνης απόφασης του Τομέα Αρχαιολογίας (από 18.6.2013), εισηγούμεθα προς την Γ.Σ. του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας την αναγόρευση, σε Επίτιμο Διδάκτορα,

του κ. Αδώνιδος Κ. Κύρου, γόνου παλαιάς Αθηναϊκής οικογένειας, με πατρική καταγωγή από την Κύπρο και μητρική καταγωγή από την Ήπειρο, δημοσιογράφου – εκδότη και πρωτοπόρου ερευνητή στα πεδία της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας, με σημαντικότερη και αναγνωρισμένη συμβολή στην προαγωγή της έρευνας και της επιστήμης. Πρόκειται για ακέραιη προσωπικότητα, εξαιρετού ήθους, με ευρύτατη παιδεία, με βαθειά γνώση των ιστορικών και αρχαιολογικών ζητημάτων και με πολυσχιδή δραστηριότητα, που χαίρει γενικής εκτίμησης και σεβασμού.

Επί μισό και πλέον αιώνα, ο κ. Άδωνις Κ. Κύρου πραγματοποίησε πρωτοποριακές και εκτεταμένες ερευνητικές περιηγήσεις, με συνοδοιπόρο και συνεργάτη τον Δημήτριο Ν. Αρτέμη, σε νήσους, νησίδες, βραχονησίδες και ακτές του νοτίου Ελλαδικού χώρου, συχνά σε αυχμηρά και άξενα τοπία και σε δυσπρόσιτα απόκρημνα σημεία, που βρίσκονταν στο “αυρόβλητο” της επίσημης έρευνας, εντοπίζοντας πλήθος (σίγουρα πολλές δεκάδες) αρχαιολογικών θέσεων των προϊστορικών και ιστορικών, ιδίως δε των Πρωτοβυζαντινών, χρόνων, για τις οποίες προσέφερε την πρώτη τεκμηρίωση και ερμηνεία.

Με τις πολυετείς εξερευνήσεις του στον χώρο του Κορινθιακού, του Αργοσαρωνικού και του Μυρτώου Πελάγους και με τις τεκμηριωμένες μελέτες του, υπήρξε, για την Ελλάδα, ο εισηγητής της Αρχαιολογίας των βραχονησίδων (τμήματος, βέβαια, της ευρύτερης Νησιωτικής Αρχαιολογίας της Μεσογείου), οι οποίες παρέμεναν στο περιθώριο και αποτελούσαν ουσιαστικά *insulae incognitae* της αρχαιολογικής έρευνας, προβάλλοντας την σημασία τους, σε σχέση με τις ποικίλες αρχαίες και νεώτερες χρήσεις τους, και υποδεικνύοντας στους νέους αρχαιολόγους ένα λαμπρό, και δύσκολο βέβαια, πεδίο ερευνητικής δραστηριότητας.

Εικ. 1. Ύδρα. Ο Α. Κ. Κύρου στην κορυφή της Τσούμπας της Αγίας Μαρίας, όπου εντοπίζεται οχύρωμα της ύστατης Πρωτοελλαδικής περιόδου (8.4.2010). Φωτογρ.: Χ.Μ.

Πράγματι, το κύριο στοιχείο που χαρακτηρίζει τον άνθρωπο και τον ερευνητή κ. Άδωνι Κ. Κύρου είναι το γεγονός ότι επί δεκαετίες, με μεγάλη προθυμία και ανιδιοτέλεια, κοινοποιούσε αμέσως τις ανακαλύψεις του στους κατά τόπους υπεύθυνους αρχαιολόγους και άλλους ερευνητές, χωρίς καμμία διάκριση ή άλλη σκέψη, προσφέροντας σταθερά την δική του συνδρομή και ενθάρρυνση, με την συνεχή προτροπή για ανάληψη, από μέρους τους, συστηματικής έρευνας και μελέτης

Από τις εκατοντάδες αρχαιολογικών θέσεων που υπέδειξε, πολλές στάθηκαν περισσότερο ή λιγότερο “τυχερές” και άλλες “άτυχες”. Αξίζει, πάντως, να τονισθεί ότι σε ορισμένες από αυτές, όπως στο Μεσολιθικό και Νεολιθικό Σπήλαιο Φράγγχι της Ερμιονίδος, στο ασύλητο Μινωικό ιερό κορυφής στον Άγιο Γεώργιο στο Βουνό των Κυθήρων, στη νήσο Δοκό του Αργολικού και στη βραχονησίδα Μόδι της Τροιζηνίας, εγκαινιάσθηκαν, από ερευνητικές ομάδες, και εξελίχθηκαν μεγάλα ανασκαφικά προγράμματα, με σημαντικότερα αποτελέσματα και καθοριστικά πορίσματα για την θεώρηση της Ελληνικής Προϊστορίας.

Ως συλλέκτης, παιδιόθεν, αρχαίων νομισμάτων, σταθμίων και άλλων αντικειμένων διαφόρων περιόδων, προερχομένων από δικές του σωστικές περισυλλογές ή από αγορές, για εθνικούς λόγους, με καθ’ όλα νόμιμο τρόπο και με σκοπό την δωρεά, και έχοντας λάβει κρατική άδεια συλλογέα από το 1970, εξελίχθηκε, συν τω χρόνω, σε άριστο γνώστη των εκδόσεων των αρχαίων Ελληνικών πόλεων και των Βυζαντινών νομισμάτων, ως και ζητημάτων νομισματικής κυκλοφορίας, έχοντας και ο ίδιος ολοκληρώσει και δημοσιεύσει αριθμό πρω-

τότυπων σχετικών μελετών, στις οποίες συνδυάζονται με ευφυή και υποδειγματικό τρόπο νομισματικές μαρτυρίες και ιστορικές πληροφορίες, με στόχο την ερμηνεία των δεδομένων και την συναγωγή συμπερασμάτων.

Πάντοτε έθετε, και θέτει, με γενναιοδωρία, τμήματα των συλλογών του ή μεμονωμένα αρχαία στην διάθεση των ερευνητών για εκπόνηση και δημοσίευση μελετών (αρκετών ήδη ολοκληρωμένων), προσφέροντας αφειδώς την συνδρομή του και συμβάλλοντας με τις γνώσεις του στην καταγραφή και ερμηνεία τους.

Εν τέλει, διακρίθηκε και με τις δωρεές του μεγάλων συνόλων – ενοτήτων των αρχαιολογικών συλλογών του σε εννέα (9) κρατικά μουσεία.

Η ερευνητική δράση του κ. Αδώνιδος Κ. Κύρου στα χερσαία και θαλάσσια πεδία, η οποία, μάλιστα, συνεχίζεται αμείωτη, συμπληρώνεται από μία αυξανόμενη εργογραφία. Ήδη, το πολύ αξιόλογο δημοσιευμένο έργο του συγκροτείται από: βιβλία, με γνωστότερο εκείνο με τίτλο *Στο Σταυροδρόμι του Αργολικού* (του 1990), βραβευμένο από την Ακαδημία Αθηνών, το οποίο αποτελεί εδώ και 23 χρόνια πολύτιμο και αναντικατάστατο οδηγό για τους αρχαιολόγους που εργάζονται στην περιοχή του Αργοσαρωνικού, αλλά και από 30 και πλέον μελέτες, υπό μορφήν άρθρων σε περιοδικά και συλλογικούς τόμους, ή ανακοινώσεων σε διεθνή συνέδρια, με πρωτότυπη, πάντοτε, θεματολογία από την Αρχαιολογία και Ιστορία του νοτιότερου Ελλαδικού και νησιωτικού χώρου.

Πέρα από τις πολλές τιμητικές διακρίσεις που έχει λάβει για την πολυετή ερευνητική δράση του και την πνευματική προσφορά του από ιδρύματα, εταιρείες, συλλόγους και δήμους ανά την Ελλάδα, επιτομή της αναγνώρισης της προσφοράς του από την κοινότητα των αρχαιολόγων και των ιστορικών, αποτέλεσε το τριήμερο αρχαιολογικό συνέδριο ΕΠΑΘΛΟΝ, που οργανώθηκε, προς τιμήν του, στον Πόρο (7 - 9

Εικ. 2. Ύδρα, Μπίστι (Άγιος Γεώργιος). Ο Α. Κ. Κύρου μετά από ερευνητική περιήγηση, με τον Σπετσιώτη Καπετάν Διονύση Λέκκα (μέσον) και τον Γ. Λώλο (4.1.2013).

Φωτογρ.: Χ.Μ.

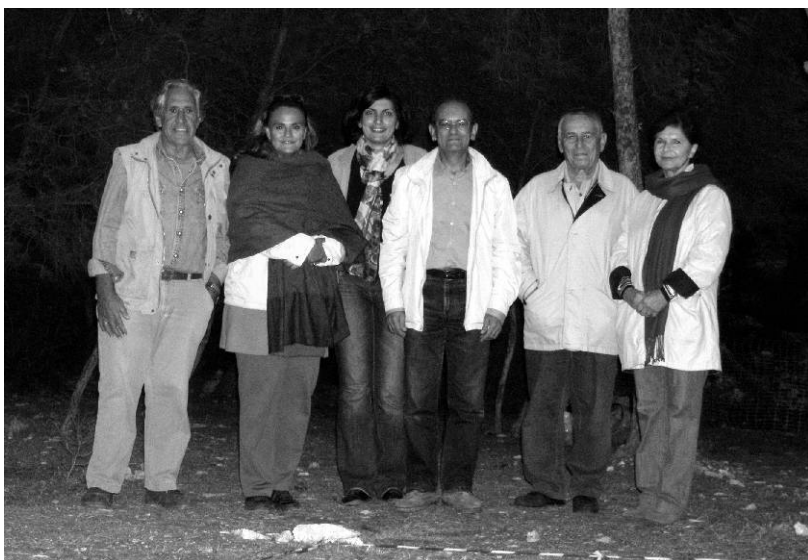
Ιουνίου 2002), με πρωτοβουλία του Δήμου Πόρου και της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (της τότε Β΄ Ε.Π.Κ.Α. Πειραιώς).

Στο πλαίσιο της αναγνώρισης της συμβολής του στην προώθηση της πρωτογενούς επιστημονικής (ιστορικο-αρχαιολογικής) έρευνας, αξίζει να τονίσουμε και το στοιχείο της ουσιαστικής συνεργασίας του με μέλη του Τμήματός μας, παλαιότερα αλλά και νεότερα, μέχρι και σήμερα, και της πολύπλευρης συνδρομής του στα διάφορα πεδία των ερευνών τους.

Τέλος, οφείλουμε να εξάρουμε το κοινωφελές έργο του κ. Αδώνιδος Κ. Κύρου, το οποίο αφορά αμεσότερα στην Ήπειρο, στην πόλη των Ιωαννίνων και στο Πανεπιστήμιό μας. Η σημαντική συμβολή του, σε κοινωφελείς δράσεις στον χώρο της Ηπείρου, και όχι μόνον για λόγους καταγωγής, έχει εκφρασθεί μέσω: α) της θητείας του, επί δωδεκαετία (1996-2009), στην 5μελή Ελληνική Συμβουλευτική Επιτροπή του Κοινωφελούς Ιδρύματος “Σταύρος Σ. Νιάρχος”, κατά την διάρκεια της ο-

ποίας εγκρίθηκαν και υλοποιήθηκαν από το Ίδρυμα μείζονα έργα, όπως το ΔΙ.Κ.Ε.Π.Π.Ε. “Σταύρος Σ. Νιάρχος” και ο ξενώνας των συγγενών των ασθενών του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Ιωαννίνων, β) της συνεχιζόμενης συμμετοχής του στο Δ.Σ. της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής και του Ριζαρείου Ιδρύματος, και γ) της δωρεάς του συνόλου νομισμάτων της αρχαίας Ηπείρου και όμορων περιοχών στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων και πολύτιμων οικογενειακών κειμηλίων στην Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, της οποίας είναι Επίτιμος Εταίρος.

Με βάση τα όσα εξετάθησαν παραπάνω, προτείνουμε, με ιδιαίτερη ευχαρίστηση, στην σημερινή Γ.Σ. την απονομή του τίτλου του Επίτιμου Διδάκτορος στον κ. Άδωνι Κ. Κύρου, από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, σε αναγνώριση της μείζονος προσφοράς του στην Έρευνα και στην Επιστήμη και της εν γένει πνευματικής και κοινωφελούς δράσης του”.

Εικ. 3. Σαλαμίς, Κανάκια. Μετά από επίσκεψη στους χώρους της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής (Νοέμβρ. 2013), από αριστερά: Α. Κύρου, Μ. Μπαλοδήμου-Κύρου, Χρ. Μαραμπέα, Γ. Λώλος, Δ. Αρτέμης, Π. Αρτέμη.

ΕΚΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ “ΑΚΑΜΑΣ” ΣΤΟΥΣ ΔΥΤΙΚΟΥΣ ΛΟΦΟΥΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ, 2014

Την Κυριακή 19 Ιανουαρίου 2014 πραγματοποιήθηκε (εξ αναβολής από το 2013), με μεγάλη επιτυχία και με οργανωτική επιμέλεια των Χρ. Μαραμπέα, Ν. Γαβριήλ και Κ. Μπαϊραμίδου, επίσκεψη 40 μελών και φίλων του Ομίλου “Ακάμας” στους κοντινούς (όσο και “άγνωστους” για πολλούς Αθηναίους) Δυτικούς Λόφους της αρχαίας Αθήνας.

Τα μέλη και οι φίλοι ξεναγήθηκαν (επί τέσσερις ώρες), από τον αρχαιολόγο Σταύρο Οικονομίδη, στα σημαντικότερα μνημεία στους Λόφους Μουσών (Φιλοπάππου) και Πνύκας και στην περιοχή των Δήμων Κοίλης και Μελίτης (τόπου τελικής εγκατάστασης, κατά παράδοση, του Ευρυσάκη, γιού του Αίαντος, ως Αθηναίου πολίτη, όπου στα Κλασικά χρόνια λατρευόταν στο Ευρυσάκειον επί του Κολωνού Αγοραίου).

Η Σύναξη

Αθήνα. Από την ξενάγηση σε μεγάλη Ρωμαϊκή δεξαμενή πλησίον του Ωδείου Ηρώδου Αττικού.

Αθήνα. Από την ξενάγηση στην Πνύκα.

(Φωτογραφίες: Ν. Γαβριήλ)

Σ Α Λ Α Μ Ι Σ Ι

Σ Υ Μ Β Ο Λ Η Σ Τ Η Ν Α Ρ Χ Α Ι Ο Λ Ο Γ Ι Α Τ Ο Υ Σ Α Ρ Ω Ν Ι Κ Ο Υ

Συλλογικός επιστημονικός τόμος - Έκδοση του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Ο συλλογικός αυτός τόμος, ο πρώτος σε μία σειρά τόμων, που προγραμματίζονται για τα επόμενα χρόνια, περιλαμβάνει συμβολές, πέραν αυτών του Γ. Λώλου, συνεργατών της ερευνητικής-εκπαιδευτικής ανασκαφής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, η οποία διενεργείται συστηματικά, υπό την αιγίδα και με σταθερή χρηματοδότηση του Πανεπιστημίου και με την συμπαράσταση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σε περιοχές της νότιας Σαλαμίνας, από το 1997 (είχε αρχίσει ως ανασκαφική έρευνα από τον Γ. Λώλο στο ιστορικό σπήλαιο (Σπήλαιο Ευριπίδη) στα Περιστέρια Σαλαμίνας το 1994).

Μαζί με άλλες έξι (6) αυτοτελείς ερευνητικές εργασίες (διπλωματικές, μεταπτυχιακές εργασίες ή διδακτορικές διατριβές), οι οποίες έχουν ήδη εκπονηθεί και εγκριθεί από Ελληνικά ή Βρετανικά Πανεπιστημιακά τμήματα και ένα Ιταλικό Πανεπιστήμιο, το έργο αυτό αποτελεί μέρος του συνόλου των επιστημονικών δημοσιεύσεων, που αφορούν στα αποτελέσματα της εξελλισσόμενης Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας.

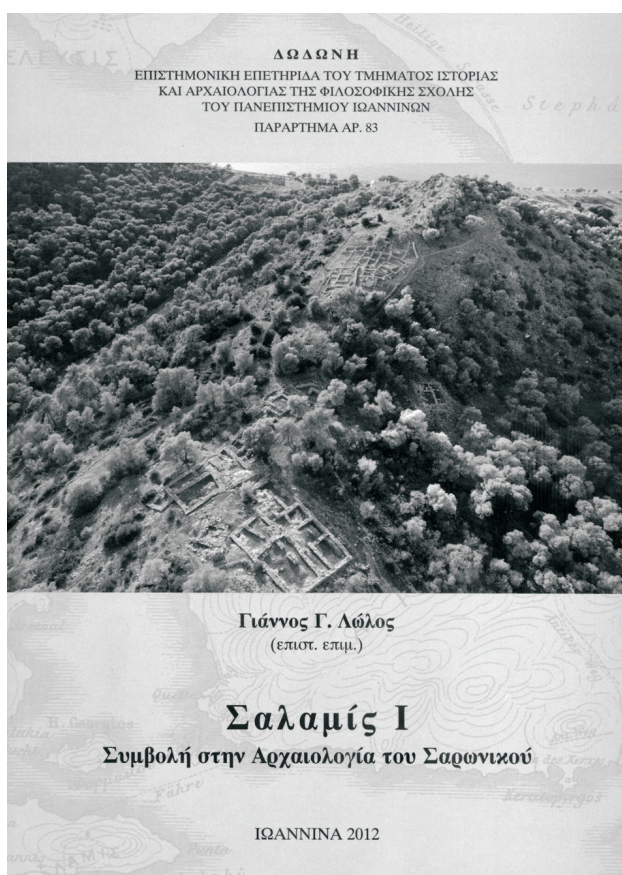
Τα δύο (2) κύρια πεδία των ανασκαφικών και άλλων ερευνών του Π. Ι. στα Περιστέρια και στα Κανάκια, στη νότια και νοτιοδυτική ακτή της νήσου, είναι πλέον κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι, μαζί με άλλους τρεις (3) στην ευρύτερη περιοχή, από το Υπουργείο Πολιτισμού, και μεταμορφώνονται, χρόνο με τον χρόνο, σε αρχαιολογικά πάρκα, χάρις και στη συνδρομή του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας “Ακάμας”.

Στο **Πρώτο Μέρος** του τόμου συγκεντρώνονται μελέτες (των Γ. Λώλου, Αλ. Μαρή, Β. Οικονόμου και Χρ. Μαραμπέα), οι οποίες αφορούν στην “αρχαίο” ακρόπολη των Κανακίων, την έδρα του Μυκηναϊκού ναυτικού βασιλείου (“ανακτόρου-κράτους”) της Σαλαμίνας. Αναφέρονται στην προϊστορία, στην εξέλιξη, στην οργάνωση, στην ακμή και στην εγκατάλειψή της περί το 1200 π.Χ., καθώς και ένα εκτενές δοκίμιο (του Π. Κουτσογιάννη) για τον θρύλο του Τεύκρου και την έξοδο του πληθυσμού της Μυκηναϊκής πρωτεύουσας.

Στο **Δεύτερο Μέρος** του τόμου περιλαμβάνονται εργασίες (των Γ. Λώλου, Στ. Δεμέστιχα, Α. Κύρου - Δ. Αρτέμη και Χρ. Σταυράκου), οι οποίες καλύπτουν κεφάλαια της Αρχαιολογίας των βραχονησίδων γύρω από τη Σαλαμίνα, ιδίως των Υστερορωμαϊκών/Πρωτοβυζαντινών χρόνων, ενώ μία συμβολή (του Π. Βελτανισιάν) φωτίζει μία σελίδα από τη νεώτερη ιστορία της βραχονησίδας Αταλάντης (Τάλαντου), δίπλα στην Ψυττάλεια.

Το **Τρίτο Μέρος** του τόμου συνιστά η δημοσίευση (από τον Γ. Χαιρετάκη) ενός εκ των πλέον ενδιαφερόντων αγείων από τις ανασκαφές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, της τελευταίας δεκαπενταετίας, σε τμήματα της Κλασικής πόλης της Σαλαμίνας, στην ανατολική ακτή της νήσου, η οποία βρίσκεται σε εκ διαμέτρου αντίθετο σημείο σε σχέση με την αποκαλυπτόμενη, από το 2000, αρχαιότερη (Μυκηναϊκή/Ομηρική) πρωτεύουσα στην περιοχή των Κανακίων.

Σημ. Σύνταξης: Το παραπάνω κείμενο αντλεί από την Εισαγωγή του τόμου, ο οποίος διατίθεται από το Βιβλιοπωλείο του Π.Ι., Δουρούτη, Ιωάννινα, Τ.Κ. 45110.

ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΣΤΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΣΤΑ ΚΑΝΑΚΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ

Κατά το 2013 συνεχίστηκαν οι επισκέψεις μεγάλων ή μικροτέρων ομάδων ενδιαφερομένων, ή και μεμονωμένων ατόμων, στα πεδία των ερευνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στα Κανάκια, στο Πυργιακόνι και στα Περιστέρια, όπου ξεναγήθηκαν από τους ανασκαφείς, κυρίως κατά την διάρκεια της ανασκαφικής περιόδου του Φθινοπώρου του 2013 (αλλά και σε άλλες ημερομηνίες).

Σημειώνουμε, ιδιαιτέρως, τις επισκέψεις μεγάλων ομάδων:

1. Των Φίλων του Μουσείου Μάνης Μιχάλη Κάσση (στις 7.4.2013) στο Σπήλαιο του Ευριπίδη και στο Ιερό του Διονύσου, με την παρουσία του κορυφαίου γλύπτη (ως συνέχεια της διάλεξης του Γ. Λώλου στα εντευκτήρια του Συλλόγου στο Ν. Φάληρο, στις αρχές Φεβρουαρίου 2013, με θέμα “Ο Ευριπίδης στην Σαλαμίνα: Το Σπήλαιο και το Ιερό”).

Περιστέρια, Σπήλαιο Ευριπίδη. Από την επίσκεψη των Φίλων του Μουσείου Μιχ. Κάσση. Εδώ, οι φίλοι στο άνδρo του σπηλαίου (φωτογρ. φροντίδι Κας Πηνελ. Γαλανού).

Πυργιακόνι. Από την επίσκεψη ομάδος φιλαρχαίων Αθηναίων υπό τον Αντιπρόεδρο κ. Λεωνίδα Θανόπουλο. Εδώ, οι φίλοι με τους ανασκαφείς και τα μέλη της Πανεπιστημιακής ομάδος, επί του Μυκηναϊκού τύμβου.

2. Δεκαμελούς ομάδας Αθηναίων φίλων της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας στην Μυκηναϊκή ακρόπολη των Κανακίων και στο Πυργιακόνι, με αρχηγό τον κ. Λεωνίδα Κ. Θανόπουλο, νομικό και Αντιπρόεδρο του Ομίλου “Ακάμας” (7.9.2013).

3. Πλήθους μαθητών Σχολείων, από αδελφοποιημένες με την Σαλαμίνα πόλεις της Ελλάδας και της Κύπρου, στην Μυκηναϊκή ακρόπολη και στο Πυργιακόνι, στα τέλη Σεπτεμβρίου 2013, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων των “Σαλαμινίων 2013”.

4. Ομάδος μαθητών των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου Αιαντείου Σαλαμίνας, στην Μυκηναϊκή ακρόπολη των Κανακίων, με την καθοδήγηση της φιλόλογου Κας Αικατ. Μπούτση και άλλων εκπαιδευτικών (5.4.2014).

ΤΑΚΤΙΚΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΑ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΤΟΥ Δ.Σ. ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ “ ΑΚΑΜΑΣ ” ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2013

Την Κυριακή 2 Φεβρουαρίου έλαβε χώρα η Τακτική Γενική Συνέλευση των μελών του Ομίλου “Ακάμας” στην Αίθουσα Εκδηλώσεων της Δημοτικής Κοινότητας Σεληνίων Σαλαμίνας.

Μετά το καλωσόρισμα προς τα συμμετέχοντα μέλη και τις ευχαριστίες προς τον Αντιδήμαρχο Αμπελακίων κ. Πέτρο Παπαθεοχάρη για την παραχώρηση της Αίθουσας, με την συγκατάθεση του Δημάρχου Σαλαμίνας κ. Γιάννη Τσαβαρή, τα πεπραγμένα του Δ.Σ., κυρίως κατά το έτος που πέρασε, συνοψίσθηκαν από τον Πρόεδρο ως ακολούθως:

1. Έκδοση του Ενημερωτικού - Επιστημονικού Δελτίου *Ακάμας* Αρ. 7 που έχει αποσπάσει ευμενέστατα σχόλια (σχετική επιστολή της Δρος Μαρίας Βλαζάκη, Γενικής Διευθύντριας Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΥΠ.ΠΟ.Α., καθώς και ηλεκτρονικά μηνύματα των αρχαιολόγων κ. Χαράλαμπου Κριτζά και κ. Ηλία Σπονδύλη κ.ά.).

2. Συνέχιση κατά το 2013, όπως κάθε χρόνο, της προσφοράς ξεναγήσεων στους αρχαιολογικούς χώρους στα Κανάκια και στα Περιστερία σε ομάδες μαθητών και άλλων επισκεπτών, περιλαμβανομένων μελών και φίλων του Ομίλου.

3. Συμμετοχή μελών του Ομίλου στις εκδηλώσεις “Σαλαμίνεια 2013” του Δήμου Σαλαμίνας. Πραγματοποίηση στο Δημαρχείο Σαλαμίνας εκδήλωσης (το βράδυ της 26ης Σεπτεμβρίου 2013) στη μνήμη του Δ. Ι. Πάλλα (με οργανωτικό υπεύθυνο τον κ. Χρήστο Μυλωνά). Ομιλία του Προέδρου με θέμα “Από την τελευταία περίοδο της ερευνητικής δράσης του Δ. Ι. Πάλλα στην Σαλαμίνα”.

4. Ολοκλήρωση (από την αρχιτέκτονα Κα Φωτεινή Βλαχάκη) της μελέτης τεκμηρίωσης και αποκατάστασης - αναστήλωσης του Πρωτοβυζαντινού τάφου (“Τάφου Πάλλα”) στο Πυργιακόνη Σαλαμίνας και προώθησή της στην 1η Ε.Β.Α. για έγκριση και εν συνεχεία υλο-

ποίησης της από τον Όμιλο “Ακάμας”, σε συνεργασία με την Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Σαλαμίνας.

5. Διοργάνωση, με μεγάλη επιτυχία, Εκδρομής στους Δυτικούς Λόφους της αρχαίας Αθήνας, την Κυριακή 19.1.2014, με την συμμετοχή 40 μελών και φίλων του Ομίλου. Ξενάγηση από τον αρχαιολόγο κ. Σταύρο Οικονομίδα.

6. Συνέχιση των Κύκλων Μαθημάτων Δημιουργικής Απασχόλησης, κυρίως για παιδιά, στα Σελήνια Σαλαμίνας (στην Αίθουσα “Φλώρα”), από την Μαρία και τον Γιώργο Μαρκαντώνη (μέλη του Ομίλου).

7. Τέλος, η καθιερωμένη εκτύπωση μίας ευχετήριας κάρτας για τα μέλη της ετήσιας Γ.Σ. και τους φίλους του Ομίλου, στη οποία (φέτος) προβάλλεται η “Νύμφη Σαλαμής”, ένα ειδώλιο γυναικείας μορφής (από Πεντελικό μάρμαρο) της Νεολιθικής εποχής (τέλη της 5ης χιλιετίας π.Χ.), από το Σπήλαιο του Ευριπίδη στα Περιστερία, εκτεθειμένο σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας.

Την Τακτική Γενική Συνέλευση τίμησε με την παρουσία του ο αρχιτέκτων Δρ. Θάνος Παπαθανασόπουλος, τ. Προϊστάμενος Προϊστορικών Μνημείων της Διεύθυνσης Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ.Α.

Γ. Γ. Α.

Στιγμιότυπο από την Τακτική Γενική Συνέλευση των μελών του Ομίλου της 2ας Φεβρουαρίου 2014.

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ (2013)

Θεοφάνης Π. Καπαραιιώτης

“Σπύρος Ιωάν. Αυγέρης (1908-1972)”, εφημ. *Η Νέα Σαλαμίνα*, Αρ. Φύλλ. 293, Φεβρ. 2014, σελ. 11-12, 15 (με συνέχεια).

Γιάννος Γ. Λώλος

Επιμέλεια του συλλογικού επιστημονικού τόμου *Σαλαμίς Ι: Συμβολή στην Αρχαιολογία του Σαρωνικού, Δωδώνη, Παράρτημα* Αρ. 83, Ιωάννινα 2012 (κυκλοφόρησε το 2013).

Ομιλία με τίτλο “ΑΠό την τελευταία περίοδο της ερευνητικής δράσης του Δημητρίου Ι. Πάλλα”, σε εκδήλωση-βραδιά αφιερωμένη στην μνήμη του Δ. Ι. Πάλλα στο Δημαρχείο Σαλαμίνας στο πλαίσιο των “Σαλαμινίων 2013” (26.9.2013). Το κείμενο αυτό, μαζί με αυτά των Καθηγ. Δημητρίου Τριανταφυλλόπουλου και Όλγας Γκράτζιου, στο *Ακάμας* Αρ. 9 (υπό προετοιμασία).

“Νεώτερα πορίσματα από την εξέλιξη της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας”, στο Μ. Δόγκα-Τόλη και Σ. Οικονόμου (επιμ.), *Αρχαιολογικές Συμβολές, Τόμος Α: Αττική*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα 2013, σελ. 81-91.

Χριστίνα Μαραμπέα

Συνέχιση της μελέτης Μυκηναϊκού υλικού από τις ανασκαφές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στα Κανάκια.

Επίβλεψη της συντήρησης και σχεδίασης των κεραμικών ευρημάτων Ανασκαφής 2012 στα Κανάκια και στο Πυργιακόνι (με χορηγία του INST.A.P.) στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας κατά την Άνοιξη του 2013.

Συμμετοχή σε κοινές επιστημονικές ανακοινώσεις για την παραγωγή, διακίνηση και κατανάλωση Μυκηναϊκής κεραμικής στην ευρύτερη περιοχή του Σαρωνικού (βλ. αναφορές στο παρόν Δελτίο, σελ. 17).

Γιώργος Μαρκαντώνης - Μαρία Μαρκαντώνη

Συνέχιση της διοργάνωσης, με σημαντική απήχηση, Κύκλων Μαθημάτων Δημιουργικής Απασχόλησης, κυρίως για παιδιά, στην Αίθουσα “Φλώρα”, με την συνεργασία της Δημοτικής Κοινότητας Σεληνίων Σαλαμίνας.

Χρήστος Μυλωνάς

Υπεύθυνος διοργάνωσης εκδήλωσης στη μνήμη του Δ. Ι. Πάλλα το βράδυ της 26ης Σεπτεμβρίου 2013 στο Δημαρχείο Σαλαμίνας, στο πλαίσιο των “Σαλαμινίων 2013”, με τρεις ομιλίες, μετά από προσφώνηση του Δημάρχου Γιάννη Τσαβαρή.

Έρη Σακελλαρίου

Συνέχιση της εθελοντικής προσφοράς εργασίας στην διοργάνωση των “Σαλαμινίων 2013” του Δήμου Σαλαμίνας.

Γιάννης Χαιρετάκης

Ανακοίνωση με τίτλο “Πρακτικές κατάδεσης ως μέρος της οικιακής λατρείας: ενεπίγραφο φιαλίδιο του 4ου αι. π.Χ. από τη Σαλαμίνα”, στο *Λαϊκή θρησκεία και τελετουργία στην Ανατολική Μεσόγειο από την 3η χιλιετία έως τον 5ο αι. μ.Χ.*, Διεθνές συνέδριο του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, 10-11 Δεκεμβρίου 2013.

Ανακοίνωση με τίτλο “Απεικονίσεις του Αμπελακίου τον 19ο αι.”, στο *Σαλαμίνα, Πτυχές της Νεότερης Ιστορίας της, Α΄ Κύκλος Ομιλών*, Δημαρχιακό Μέγαρο Αμπελακίων, Αμπελάκια Σαλαμίνας, 15 Δεκεμβρίου 2013.

ΑΚΑΜΑΣ
ΟΜΙΛΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 2006

Ενημερωτικό Δελτίο Αρ. 8
Μάρτιος 2014

Εκδότης:
Ακάμας,
Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας

Επιστημονικός Υπεύθυνος:
Γιάννος Γ. Λώλος

Συντακτική Ομάδα Τεύχους:
Χριστίνα Μαραμπέα
Σόνια Σολωμού

Σχεδιασμός-Επιμέλεια εντύπου:
Χριστίνα Μαραμπέα

Εκτύπωση:
Δημήτρης Καρράς

ISSN: 1791-2334

© Ακάμας,
Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή-ολική, μερική ή περιληπτική-, καθώς και η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή των κειμένων ή του εικονογραφικού υλικού του δελτίου, με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια από τους συγγραφείς και τον Επιστημονικό Υπεύθυνο-Διευθυντή της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Γιάννος Γ. Λώλος
Αντιπρόεδρος: Λεωνίδας Κ. Θανόπουλος
Γεν. Γραμματέας: Νίκος Γαβριήλ
Ειδ. Γραμματέας: Χριστίνα Μαραμπέα
Ταμίας: Γιάννης Παναγιωτόπουλος
Σύμβουλοι: Εύη Μικρομάστορα
Γιάννης Χαιρετάκης

Νομικός Σύμβουλος: Λεωνίδας Κ. Θανόπουλος

ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Χρήστος Αγουρίδης • Ηλίας Σπονδύλης •
Σταύρος Νίνος

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Έδρα:

Πατησίων 77-79, Αθήνα, 104 34.
Τηλ./Fax. +30 210-8834118

Γραφείο Σαλαμίνας:

Ακτή Θεμιστοκλέους 38, Σελήνια
Σαλαμίνας, 189 02.
Τηλ./Fax. +30 210-4671775

www.akamas.gr

Email: akamas.society@gmail.com

Αριθμός λογαριασμού τραπεζης (Eurobank):
0026/0196/34/0200068916